

שלא דרך
ביאה

גם נראה לי להזכיר והדומה שנכנס דרך גגות להר הבית וכל שאינו דרך
ביאה, מ"מ חייב מלקות, דדן זה דרך ביאה ילפין מן ואל המקדש
לא תבא, דרך ביאה וכו'. והוא רק במקדש כדכתיב ואל המקדש גו', אבל
הטמאים שאסורים בזה הבית אף שלא כדרך ביאה חייבין, ולפי זה פשוט
דאם נכנס הזה דרך גג לעזרה ג"כ חייב
מלקות, דעזרה לא גרע מהר הבית, ואדרבא
נוסף קדושה אבל לא גרע, רק כרת דחייב
על העזרה על זה כתבה המורה דדרך ביאה
בעין, או טמא שאינו משולח רק מהעזרה,
אבל הטמאים המשולחים מהר הבית בודאי
העזרה ג"כ בכלל, ומייצגים כמו שחייבים על
הר הבית אפילו שלא כדרך ביאה, ואינו חייב
רק מלקות ולא כרת וקרבן, וזה ברור
ופשוט. והנה בזה הבית לא מצינו בר"מ

כלים

כלל שלום כלים כמו במקדש דנתרבי כלים בזהר ובעירובין. אך באתם בזה
הבית דזו וחזירו משתלחין, מבואר בפסחים ס"ז ע"א דאינו משתלח רק
בטומאה היוצאה מגופו, ובכלים לא שייך זה. רק לכאורה בגד המנוגע דהו
ליה טומאה מגופו, ודעת הר"מ פ"ג מטומאות זרעם הי"ג דמטמא ביאה
ועושה אפילו משכב ומושב כמזוהר ע"מ, ע"ש ובראש"ד ואין כאן מקומו,
וגם טעוין שלום חוץ לעיר אפילו אינו מוקף חומה, א"כ אפשר בזה הבית
חייבים עליהם מלקות, דהו ליה בכלל הללו ולא יטמאו את מחניהם דכל
המחנות בכלל לאו זה. אך בגדה כ"ח ע"ב מריבין כלים מכל טמא לנפש,
א"כ דוקא לענין מקדש כי טמא מה אסור רק במקדש. אבל בספרי בפרשה
זו בנשא ראיית הרבה לימודים על שלום כלים, חד אמר מוכר ועד נקבה גו',
וחד אמר מפסוק זה מחוץ למחנה גו', וחד אמר מה אדם מטמא בנגעים
טעון שלום אף בגדים כו', א"כ מתרבי שלום כלים לכל הנאמר בפרשה, א"כ
בגד המנוגע דהו טומאה היוצאה מגופו יש לו כל חומר מזוהר לדעת הר"מ
פ"ג מטומאות זרעם, א"כ למה לא ילקה המכניס בגד המנוגע בזה הבית.
ואפשר כיון דבמקום חיוז כרת קיל, דעל הכלים אין זו רק מלקות, א"כ
במקום שהחיוז באדם מלקות, אין בכלים רק איסור, ובכלים המנוגעים יש
איסור בלאו הכי דמשתלחין אפילו מעיר, ומכל מקום אין לוקין.

בגד המנוגע

מחנה ישראל

[יט] וי"ש עוד מחילה היינו מחנה ישראל, ולדורות הוא ירושלים. ומשם
משתלח רק מזוהר, וכל הטמאים מותרים לישב שם, רק מזוהר
משתלח משם ואסור לנטות. ודעת הר"מ דמזוהר חייב מלקות בנכנס לירושלים,
ובנכנס להר הבית לוקה שמונים. והיא פלוגתא בש"ס פסחים ס"ז ע"א, יש
סובר דאין המזוהר לוקה בנכנס לפניו ממחילתו דהכתוב ניתקו לעשה, עין
בש"ס שם, והר"מ כאן ה"ח פוסק כמאן דאמר לוקה. ועין חו"ס פסחים
בסוגיא שם ד"ה הכתוב, נראה מדבריהם דדוקא במחנה ישראל אינו עובר
רק בעשה, ואין לוקין, אבל אם נכנס להר הבית היינו במחנה ליה לוקין דלא
גרע מזב, והחוס' בשבועות ד' ע"א ד"ה מראות נגעים כו', כתבו דמזוהר
אפילו במחנה ליה אין לוקין, וכבר עמד על זה הגאון מוהר"י בליקו בהגהותיו
בפסחים שם. ועין חו"ס פסחים שם כתבו דאפשר לענין מחנה שכינה ג"כ
אין חיוז כרת למאן דאמר הכתוב ניתקו לעשה. ואם נעמא בפנים, דהיינו
דהנהן אמר לו דהוא מוסגר, כבר כתבתי [לעיל אות י"ח] דאפשר להסתפק
דאפשר דלא גמירי טומאת פנים אלא בעזרה, ואם נאמר דגם טומאת פנים
חייב, יש להסתפק אם גמירי שהיה אבראי, וגם אפשר אין זו מעשה, עין
משנה למלך כאן, וכבר כתבתי כאן דאף שלא כדרך ביאה חייבים במחנות הללו,
רק במחנה שכינה נרץ דרך ביאה ואין נרץ לכפול הדברים.

מוקפות חומה

וי"ש עוד מחילה למזוהר, עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ואסור
למזוהר לנטות, ואינו עובר רק בעשה אף לדעת הר"מ (י"ז). ודין
השערים והגגין והאיר במחנות הללו ביארנו במצוה הקודמת [שם"ז אות ה',
ט"ז]. ואחד מזוהר מוסגר ואחד מוחלט שיש לשלוח מחנות לכל הדינים הנ"ל.
ומזוהר צימי ספורו דעת החוס' [פסחים ס"ז ע"ב ד"ה שכן עושה] דאף
במחנה ליה מותר לנטות, ודינו כטמא שרץ דאסור ליכנס רק במחנה שכינה.
והא דתנן בנגעים פ"ד מ"ז דנכנס לפנים מן החומה, לאו דוקא, דהוא
הדין אפילו במחנה ליה, ע"ש. והר"מ בפ"ג מטומאות זרעם ה"א כתב
ג"כ כלשון הזה דנכנס לפנים מן החומה, והיה נרץ לפרש דבריו ואין

מצוה שסד מצות וידוי על החטא (א) שנצטוינו להתודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן, וזהו ענין שסד. שסג. נשא עשה ב'. ר"מ עשין ט"ג. הלכות תשובה. סמ"ג עשין ט"ז. סמ"ק ג'. מור א"ח תר"ו תר"ז.

כאן מקומו, ובעזרת השי"ת יתבאר בהלכות טומאות זרעם בהמנוחות דשם. ועין
בחו"ס חדשים על גליון המשניות סוף פ"א דללים חמה על הר"מ, דפ"ט
מסנהדרין מנה בכלל הלוקין זו שנכנס להר הבית, ולא מנה מזוהר שנכנס
לירושלים. ובספרי הר"מ שלי נכתבה קושא זו בר"מ פ"ט הנ"ל בשם הגהה.

טומאה דחוייה
בבב"ר

[כ] וי"ש עת שהטמאים מותרים לנטות
אפילו למחנה שכינה, היינו
בקרנן הקבוע לו זמן, וכן פסק, כשרוב
האסור טמאים, נכנסים כולם לעזרה ועובדים
אף בטומאה. ודעת הר"מ כאן פ"ד מביאת
מקדש הי"ג דוקא טומאת מה נדחים בלבד,
אבל הטמאים באיזה מגע אחר כגון בשרץ
ובגבלה וכדומה אין נדחים, והנכנסים חייבים
כרת. ומה שקשה עליו מדבריו בפ"ו מקרבן
פסק, דשם נראה דכל טומאות מגע נדחים
חוץ מטומאה היוצאת מגופו כגון זו וכדומה, גם מה שקשה מהרבה שיטות
הש"ס, עין גל"ח פסחים ע"ט ע"א ד"ה אבל, ושער המלך, ואין כאן
מקומו. עכ"פ אותם שאין להם רשות ליכנס, לדעת הר"מ טמאי מגע חוץ
מטמא מה או טומאה היוצאה מגופו, חייבים כרת וקרבן אם נכנסו, כיון
דלא הותרה לה דינם כטמאים לכל הענינים.

והנהן אותה טומאה שנדחים, לאו דוקא בעזרה, אלא אפילו בזה"ל ובקדשי
קדשים נדחים, כגון כהן גדול ביום הכפורים כמבואר ביומא ז' ע"ב
ואין נרץ להאריך. אך קרבן דעבודתו בעזרה כגון פסח הבא בטומאה, ודחקו
הטמאים שטומאים בעזרה ונכנסו להיכל, מ"מ פטורים, דכתיב מחוץ למחנה
גו' וכיון דלא קרינן מחוץ למחנה, דבעזרה מותרים, פטורים בזה"ל ג"כ, כן
הוא בר"מ כאן פ"ד הי"ג, והר"מ פסק לקולא עין בכסף משנה. ומה שהקשה
המשנה למלך שם דלא היה להר"מ לכחז פטורו מכרת, והיינו דקמי שמיא
גליא, דבריו תמוהים, דנפקא מינה למלקות ולקרבן, עין גל"ח פסחים ז"ה
ע"ב ד"ה בעי, שעמד בזה על המשנה למלך. ועין חו"ס פסחים ז"ה ע"ב
ד"ה כל, שכתבו דעכ"פ עובר בעשה אם נכנס להיכל, והר"מ כתב פסח דפטור
נראה דאף עשה אין זו. וקצת קשה דלא כתב דלוקין מכת מרדות, כמו שכתב
כאן בפרק זה כמה פעמים דפטור ולוקין מכת מרדות. ואפשר לומר דאם
זר דחק ונכנס אפשר דחייב מלקות מן המורה על הכניסה מחמת זרות, עין
משנה למלך כאן פ"ט הט"ו י"ד דבריו רבינו דסבירא ליה דזר חייב על
הכניסה, ע"ש. וגם נראה לי דאפשר בזה"ל דאין חייב מלקות, כי בזה"ל
אף כהן חייב ביאה ריקנית. עין כאן פ"ב ה"ד בר"מ, לא מיעביא לפי מה
שכתב הכסף משנה שם הא דלהשתחוות שרי היינו בגמר עבודה, א"כ בור
לא שייך זה, א"כ חייב על ההיכל בכל ענין מלקות. ואף אם נאמר דבזה"ל מותר
להשתחוות דלא הו' ביאה ריקנית, מ"מ בור עכ"פ מדרבנן אסור להשתחוות
ולא הו' השתחויה עבודה אלא, ומייב מן המורה ביאה ריקנית. ואף אם כהן
דחק ונכנס, אפילו אם נאמר דהשתחויה שרי, מ"מ נראה כמו שכתבנו, דעכ"פ
מחמת טומאה אסור ליכנס להשתחוות, ושזי לא הו' השתחוואה עבודה כלל,
וחייב משום ביאה ריקנית. א"כ כיון דחייב מלקות מן המורה אינו חייב מכת
מרדות, כמו שמיא המשנה למלך פ"ז מאיסורי ביאה ה"ז בשם החוס', דכל
היכא דאיכא איסור חורה ולוקין עליו, אין לוקין מכת מרדות על איסור דרבנן
אחר הנוסף עליו, ע"ש, א"כ הכא נמי. והדברים שכתבתי כאן בענין ביאה
ריקנית נע"ג ואין כאן מקומו. וכבר עוררתי לעיל מצוה קפ"ד [אות ב'], ושם
מבואר דעת הרב המחבר דאף כהן דנכנס אף להשתחוות לוקה, והוא נמשך
ברוב אחר דעת הר"מ, א"כ גם דעת הר"מ כן כי אין הכרח דבריו, עין
כלשון הר"מ, א"כ בודאי יחא כיון דחייב מלקות דאורייתא אין לוקין מכת
מרדות על הטומאה דרבנן. אך דעת החוס' דעובר בעשה.

והנהן ביארנו דלאו הזה כולל חיוז כרת וקרבן, וחיוז מלקות בלא כרת
וקרבן. ולענין תשובה ככל המורה כולה, ונוהג גם האידנא וכבר
כתבתי לעיל.

מצוה שסד, מצות וידוי על החטא

(א) [א] שנצטוינו להתודות כו'. עין ר"מ הלכות תשובה מפ"א
עד סוף ההלכה. ולכאורה נלענ"ד מדברי הרב

ירושלים עד הר הבית היא מחנה ישראל. והיינו דעירות המוקפות חומה אינן
בכלל הזה. וכן מבואר להדיא בפ"ג מביאת מקדש ה"ב: ת"ל בדר ישב מחוץ למחנה
מושבו, זה מחנה ישראל שהוא מפתח ירושלים ולפנים. ואיסור המצורע ליכנס
לעירות המוקפות חומה מביא בה"ח: אבל אם נכנס לשאר הערים המוקפות חומה,
אע"פ שאינו רשאי לפי שנאמר בדר ישב, אינו לוקה. עין מש"כ בכל זה בצל"ח
בפסחים שם.

(יא) במצוה תקס"ה אות ב' כתב רבינו דגם במחנה ליה בעינן דרך ביאה, כיון דהוא
בכלל הלאו דלא יבא.
(יב) דבר זה במחלות שני. לדעת רש"י בפסחים ס"ז ע"א ד"ה לפנים ממחיצתו,
כל הערים המוקפות חומה הן בכלל מחנה ישראל, וכן היא דעת הר"ש בפ"ק דכלים
מ"ו. ולפי מה שפסק הר"מ דמצורע שנכנס לפנים ממחיצתו לוקה, היה לו ללקות
גם בעירות המוקפות חומה. אלא שהר"מ פסק בפ"ז מביאת מקדש ה"ח: מפתח

המחבר דהמלות עשה דכאן אינה המצוה, רק הירידה צפה, דגזירת הכתוב היא דאם מתנחם מהחטא צריך להתודות בפניו, ככל מלות עשה שחלילה בדיבור כגון קריאת שמע ודומיהם. וכן נראה מלשון המכילתא [ספרי זוטא נמדבר ה', ה'] שמיא הרב המחבר, ועדיין הייתי אומר שאין הירידה אלא בארץ ישראל כו' מנגן אף בחוץ לארץ כו'.

ובאמת מצוה מצוה להדיא נמורה בפרשת תשובה בפרשת נצבים [דברים ל', א'-ג'] והשנים אל לבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' וצנת וגו' ושב ה' אליהך את שנותך וגו', ומיירי בחוץ לארץ כדכתיב בכל הגוים וגו'. ובפרשת ואמתחן [שם ד', כ"ז-ל"א] והפך וגו' וצנת עד גו' כי אל רחום גו', א"כ מצוה נצבת דאף בחוץ לארץ מהני תשובה, אלא ודאי תשובה לחוד דהיא אפילו בלב, אם מתחרט בלב שלם הקב"ה מקבל תשובתו, רק כאן היא מלות עשה ככל מלות עשה שחלילה לומר הירידה צפה, ואם לא אמר צפה ביטל מלות עשה, אבל מ"מ לענין כפרה על העבירה שעבר נתכפר בתשובה בלב, וגם הייתי כרימות ומימות בית דין ומיירי מלקות דאין מתכפרין בלב תשובה, ובתשובה מתכפרין בכל חלוקי כפרה שיתבאר [מאות י"ד ואילן] נס"ד, היינו תשובה בלב, אם אין מתחרט בלב אין לו כפרה מהש"ת, ואם מתחרט בלב יש לו כפרה מה שהתשובה מכפרת, אבל אין חלוי בכלל בירידי דברים, רק דהיא מלות עשה צפני ענמה, ואם לא עשה כן ביטל מלות עשה של ידיו, אבל התשובה נתקבלה ומכפרת מה שהתשובה ראויה לכפר בכל עבירה לפי מה שהיא כמו שיתבאר נס"ד.

ובכן נראה בקדושין מ"ט ע"ב דאם קידש על מנת שהוא לדיק, אפילו הוא רשע גמור מקודשת שמה הרהר תשובה בלבו, הרי תשובה בלב אף שלא צפה הו' לדיק". וכן ציומא פ"ה ע"ב בתשובה, חטאת ואשם ודאי מתכפרין, ופי' רש"י ד"ה חטאת [השני], ומתקמא תשובה איכא שאלם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן, עכ"ל. מצוה דזה שמיא קרבן גלי דעמו שמתחרט, ומכפרת לו אף שלא התודה בפניו. ועיין כרימות ז' ע"א רש"י ד"ה אלא על השבין, דלרצונו צעיק, נראה ג"כ דהעיקר היא התשובה בלב, אך רש"י בשבועות י"ג ע"א ד"ה חטאות ואשמות אין מתכפרין אלא על השבין, פירש, דכתיב והתודו וגו', נראה דבירידי פה תליא דכתיב והתודו. אך באמת אין ראייה, דרש"י פירש מנגן זה דאינה מכפרת בלב תשובה, ומוכח מקרא זה דכתיב והתודו וגו' והיינו תשובה דירידי הוא עם תשובה, אבל אינו מוכח דהכפרה תליא בירידי דברים דוקא, והתורה דכתיב והתודו היינו למלות עשה, אך על כל פנים מוכח דתשובה צעיק, על כן פירש רש"י ציומא דמתקמא מתחרט וכו'. ולא מלאח דין זה להדיא בגמרא דכפרה שחלילה בתשובה מהיה תליא דוקא בירידי פה, דהיא רק מלות נוספת כמו כל מלות עשה, אבל שמהא הכפרה תליא פה, אינו מוכח.

אך צ"מ כאן פ"ה א"ה מצוה להדיא דהכפרה תליא בירידי דברים, וזו לשון, כל מלות כו' כשיעשה תשובה כו' חייב להתודות כו', והתודו וגו' זה ידיו דברים, וידיו זה מלות עשה הוא כו', וכן בעלי חטאות ואשמות כו' אין מתכפר להם עד שיעשו תשובה ויתודו ידיו דברים כו'. כתב להדיא תשובה וגם ידיו דברים. וכן כתב עוד, כל מחוייב מימות בית דין ומחוייב מלקות כו' אין מתכפר להם עד שיעשו תשובה ויתודו כו', וכן המובל

א. כן הוא בכמה כתיב, וכצ"ל עפ"י משי"כ רבינו בסוף מצוה זו עיי"ש, וכ"ה בסה"מ ובד"ו וכת"י אחרים: פשעתי ועויתי. ב. תוספת ביאור זו ליתא בסה"מ כאן, והיינו שדעת רבינו לפסוק כ"י יהודה בן בבא, יומא פ"ו ע"ב, שצריך לפרוט החטא, וכן מבוארת דעתו לקמן בדיני המצוה שכתב: שיאמר דברי התשובה בפני שטמא ויעשו להם אלהי זהב. וכן פסק הר"מ בפ"ב ח"ג.

כו' אינו מתכפר עד שיחודה וישב. הכפיל כמה פעמים שאינו מתכפר לו בתשובה בלב בלא ידיו דברים. וכן כתב בפ"ב ה"ב, ומה היא התשובה הוא שיעזוב החטא כו', וצריך להמודות בשפתי ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. נראה דירידי גם כן בכלל התשובה היא, וכל זה אין התשובה מועלת כלל, ומדברי הר"מ נראה דהכל נלמד מקרא זה והתודו וגו'. ואיני מבין, דודאי היא מלות עשה, ואם לא עשה כן להתודות בפני בודאי עבר אעשה, אבל לעכב הכפרה מנגן.

הן אמת דאדם העושה תשובה על עשה שעבר עליו, בודאי אם לא התודה בפניו אם כן הוא עובר עמה על עשה, ומאי נפקא מינה, מ"מ נאשר מחוייב עשה זו דירידי, על כן אם עושה תשובה על זה בלא ידיו א"כ מוטל עמה עשה, א"כ בעל כרחך אינו יכול לנצל לידי כפרה מהמלות עשה שעבר [עמה] עד שיקיים עשה זו, ומאי נפקא מינה מלות עשה אחרת או מלות עשה זו, ואין אמת יודע מתן שכר ועונשן של מלות עשה. אך צעשה תשובה על חיוב מימה או כרת וכדומה, אפשר אף שביטל מלות עשה זו מ"מ נתכפר על העבירה החמורה שעשה תשובה עליה. וגם אם שגג ולא התודה בפניו דלא ידע דין זה דמלות להתודות בפניו, או היה אונס, אם התשובה תליא בזה לא מהני האונס ושוגג, דמ"מ לא עשה תשובה ולא נתכפר לו, אבל אם אין התשובה תליא בזה בודאי נתכפר לו על העבירה, ואין עליו עונש על עשה זה אם היה צלום או שוגג, וא"כ נפקא מינה אפילו צעושה תשובה על עשה. א"כ דבר זה צ"ע אם התשובה תהיה תליא דוקא בירידי פה, דאפשר דהיא רק מלות עשה נוספת כמו כל מלות עשה שחלילה בלב, והנה הפירוש במכילתא הי"ל היינו דאפשר דוקא בארץ ישראל הוא דין זה דירידי דברים אבל לא בחוץ לארץ, היינו דבחוץ לארץ אין צריך ידיו דברים ובלא ידיו דברים מתכפר בתשובה, ומרבה דין זה מקרא דכל מקום וכל זמן דלריכה להיות התשובה בירידי דברים.

ובג"א דלא קשה אם נאמר דאינו מתכפר בלא ידיו דברים מהא דאמרין בקידושין אפילו רשע גמור אמרינן שמה הרהר תשובה בלבו והו' לדיק כמו שהקשנו לעיל, דבאמת צדיק ורשע אינו תליא בכפרה כלל, דהא יש עבירות חמורות דאין מתכפר בתשובה כמבואר לקמן [אות כ"צ], ומ"מ כיון שמתחרט ושב הו' לדיק, הכא נמי נהי דאין לו כפרה בתשובה בלב, מ"מ הו' לדיק כיון שמתחרט לפני קונו ית', ואינו תליא בכפרה כלל, כן נראה פשוט.

ובבב"א שכתבתי לעיל דכלא ידיו עבר אעשה, ומאי נפקא מינה אם נתכפר לו אעשה שעבר מכבר, באמת זה אינו, דאם עבר אעשה כגון שלא הניח תפילין עבר אעשה, וצעושה תשובה מתכפר לו שפיר העונש דתפילין, ולא שייך לומר דיש עליו העונש מהעשה דירידי, דזו אינה מלות מחוייבת, רק אינו מקיים העשה, כמו צינים אם אין לו ארבע כנפות הכא נמי, ואם לא עשה תשובה כלל על העשה של תפילין אינו שייך עונש על הירידי, רק קיים העונש על התפילין ולא על התשובה, א"כ לא גרע אם עשה תשובה בלא ידיו מלא עשה כלל תשובה, א"כ אם נאמר דנתכפר בלא ידיו לא שייך לומר דעבר אעשה דירידי, רק לא קיים, אבל לא ביטל, דאינה מלות מחוייבת, זה פשוט.

שם סקמ"ד פשיטא ליה דכיון שהסכים בדעתו להשיב נקרא צדיק.

ה) כן הוא באור זרוע סי' קי"ב, וז"ל: אלא אחד חייבי לאורי ועשה ואחד חייבי כרייתות ומיתות ב"ד, בין שהיה בין ששגג, מיד כשהרהר תשובה הרי הוא כצדיק גמור לכל התורה כולה, אלא שצריך לצער את עצמו ולסגף את גופו להתכפר לו מה שכבר עשה, וראיה לדבר דאמר' פרק האיש מקדש על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת שמה הרהר תשובה, ואע"פ דירעין ביה דרשע גמור, אפילו הכי אי הרהר תשובה מקודשת והו' צדיק, אע"פ שעדיין לא עשה שום דין.

א) בקריית ספר כתב: אע"ג דמשהרהר תשובה בלבו נקרא צדיק גמור, אפילו הכי לא הו' התשובה מצוה בפני עצמה אלא עם הירידי שהוא גמר התשובה.

ב) וכן מבואר בשערי תשובה שער רביעי אות ב'.

ג) בספר החינוך כאן מביא ממסכת שמחות דחולה שאינו יכול להתודות בפני מתודה בלבו.

ד) עיין לקמן אות ל"ב שציין רבינו לבית שמואל אה"ע סי' ל"ח סקנ"ה, שהביא מהר"י פלוגתא אם מהני הרהור תשובה בגזלן קודם שהחזיר הגזילה. ובחלקת מחנוק

אך באמת זה אינו, דודאי תשובה היא מצוה מחוייבת, דהמורה לומר
אם עבר עבירה דמחוייב לעשות תשובה וגם וידוי, כמו תפילין ומצוה
ודומיהם, א"כ אם לא עשה תשובה כהוגן עובר בכל רגע על מצוה עשה,
ואם מת בלא תשובה, כמו שנפרעין ממנו על העבירה שלא אכל מצוה הכי
נמי נפרעין ממנו דהיה חייב בעשה
תשובה ולא עשה.

אך מדברי הר"מ שכתב כאן בתחלת
פ"א כל מצוה כו' אם עבר כו'
כשיעשה תשובה וישונו מחטאיו חייב
להמודות כו' וידוי זה מצוה עשה כו',
מבואר בדבריו דאין התשובה מצוה עשה,
דלא כתב מצוה עשה שיעשה תשובה, רק
אם נאל לעשות, מצוה עשה שימודה בפיו,
וכן נראה מלשון הרב המחבר. א"כ אם לא
עשה תשובה אין לו עונש כלל על מה שלא
עשה תשובה, רק על העבירה שעבר. וא"כ
בעשה תשובה ולא המודה אין לו עונש על
הודוי, מכל שכן מאם לא עשה תשובה כלל
דאין לו עונש, ומאי איכפת בעשה ולא
המודה כפה. א"כ אינה מצוה מחוייבת כלל,
ושפיר נזכר לומר דאפילו בלא וידוי נמכר
על העבירה שעשה רק לא קיים העשה
וידוי.

וגם נראה דלא שייך כלל לומר דלא קיים
העשה, רק כיון דתשובה אינה מצוה
כמו שכתבנו, א"כ מצוה עשה זו היא כהרבה
מצוות מהתרי"ג שכתב הר"מ בספר
המצוות שאין מצוה לעשות או שלא לעשות,
רק העשיה על תואר כך וכך נחשבת מצוה,
כמו גירושין [עשה רכ"ז] וטוען וטוען

[עשה רמ"ו] ודיני טומאות [עשה ק"ז] ושאר טומאות [עשה ז"ר ק"ו],
ע"ש [עשה ז"ו] דדיני המזוה אם יעשה כך יהיה כך הוא מצוה, הכא
נמי דהמורה אמרה אם יעשה תשובה יהיה על תואר כך להמודות וכדומה,
ולפרוט, ובכך תשובתו מקובלת, וזה הוא מהתרי"ג מצוות, אבל אינו מצטל
כלל שום מצוה אם אינו עושה תשובה, או בעשה ולא המודה לא שייך
כלל לומר דציטל מצוה עשה או לא קיים, ואינו דומה כלל לזניית, רק
דזה הכל מצוה כמו גירושין ודיני טומאות ודיני נחלה, כן נראה ברור,
עיין בספר המצוות לר"מ ותבין דלא שייך כלל לומר דאם אינו ממחרט
כלל אינו צדור עונש כלל כמו שכתבנו, ובעשה תשובה ולא המודה יהיה
בעונש שציטל מצוה וידוי, יציב צדורע כו'. אלא דכל זה אינה מצוה
מחוייבת, רק דהמורה כתבה דתשובה אם ירצה לעשות יעשה על תואר
כך וכך וזה היא תשובה ותקובל ברצונו, כן נראה ברור אחר העיון. ואם
עשה תשובה ולא המודה אין עליו עונש ציטל מצוה עשה, ואם עשה תשובה
כדינו מ"מ אינו נחשב לקיום מצוה עשה שיהיה לו שכר על זה כמו על
מצוה עשה של תפילין וכדומה, כי זו אינה מצוה כלל, רק כמו גירושין
והדומה, שהמורה כתבה דיני המזוה אם ירצה שיעונו יספור יעשה תשובה
על תואר כך וכך, ואם לא ירצה אין מכופר. ואשרי מי שעושה תשובה
וסר עונו וסלחמו מכופר.

ולפי מה שכתבתי נכון וברור פסק הר"מ דפוסק דידוי מעכב הכפרה,
דסובר דהוא דין המצוה, וזה מבואר בפירוש בתורה, ולא מצא
בפירוש דדין זה אינו מעכב, על כן סובר דמעכב כמו גירושין דנענין לשמה
וכדומה דזה הוא דיני המצוה, הכי נמי דין זה, דכך הוא דין המצוה ובכך
מקובלת תשובתו ובאם לאו אינו מתכפר.

בארשעים [ג] ודנה מה שכתבתי לעיל [אות א'] נהי דידוי מעכב כפרה מ"מ
הוא בעצמו הוא לדיק אם עשה תשובה בלא כמו שמבואר

בני ישראל וגו' והתודו, כלומר שנדרוש הכתוב
כאילו לא נכתב על דבר מיוחד. ומניין שיש
במשמע הזה אף מיתות וזכרונות, שנאמר גבי
וידוי אהרן באחרי מות [ויקרא ט"ז, ט"ז], לכל
חטאתם, ודרשו זכרונם לברכה לרבות מצות
לא תעשה, וכי יעשו דכתיב כאן לרבות מצות
עשה, כלומר אם ביטל מצוה עשה שהיה יכול
לעשות שחייב להתודות עליה. ועוד דרשו
זכרונם לברכה שם במכילתא, מכל חטאת
האדם, ממה שבינו לבין חבריו, על הגנבות
ועל הגזלות ועל לשון הרע. וזה הוידוי צריך
באמת שישב החמס אשר בכפיו, שאם לא כן
מוטב שלא יתודה על זה. למעול מעל, לרבות
כל חייבי מיתות שיתודו. יכול אף הנהרגין על
פי זוממין, כלומר אף על פי שהוא יודע שלא
חטא אלא שהועד עליו עדות שקר שיהא חייב
להתודות על זה, תלמוד לומר ואשמה הנפש,
לא אמרתי אלא כשיהיה שם אשמה, אבל לא

ג. הר"מ בפ"א ה"א הביא דין זה מדרשא זו, ותמה בכסף משנה, צ"ע
היכא מייתי לה, וכבר חתירו שהר"מ בסחי"מ העתיק זה מלשון המכילתא היא
הספרי וזוטא.

צידוקין מ"ט ע"ב, דאפילו רשע גמור אמרין שמה הרהר תשובה בלבו,
הוא אמת נכון וברור לדיק ורשע לא חליט כפרה כמו שכתבתי לעיל.
ולפי זה קשיא לי לפי מה שכתבתי דעת הר"מ דידוי מעכב הכפרה,
ומ"מ לא היו רשע אלא לדיק גמור כמבואר להדיא בש"ס שם דעל ידי

תשובה בלא היו לדיק, א"כ מאי מקשה
בש"ס דשנועות י"ב ע"ב אהא דמבואר
במשנה דשעיר המשתלח מכפר על עשה
כו', הא עשה היכי דמי, אי דלא עבד
תשובה וזה רשעים תועבה ופירש"י [בד"ה
הא כתיב] האך מכפר עליו קרבן יום
הכפורים, אי דעבד תשובה התניא עבר על
מצוה עשה ועשה תשובה לא זו משם עד
שמותין לו, כלומר, ותשובה בעצמה
מכפרת, ולדעת הר"מ נזכר לומר דמכפר
על מי שעשה תשובה בלא וממחרט רק לא
המודה כפה דעדיין לא נמכר לו העוון,
ושעיר המשתלח מכפר, ולא שייך וזה
רשעים וגו' דבאמת כיון דשז בלא אינו רשע
רק לדיק, ולא שייך וזה רשעים תועבה
דאינו רשע, וזה ממכפר לו בשעיר
המשתלח. וכן צנחסי ו' ע"ב דמבואר שם
דעולה דורון היא, דאי עבד תשובה התניא
לא זו משם כו', אי דלא עבד תשובה כו',
ובאמת משכחת לה בכהאי גוונא, דלא
נמכר לו בלא העולה רק העולה מכפרת,
ואין זה וזה רשעים, וז"ל.

[ד] ובגוף הדברים בפשיטות אינו מבין,
מאי מקשה הש"ס בשנועות
שם גבי עשה, היכי דמי אי דלא עבד
תשובה וזה רשעים וגו', ובאמת עיין ר"מ
פ"י מעדות ה' א"ב, וחז"מ סי' ל"ד ס"ב, דפסקה המורה עדות רשע
שנאמר אל תשט רשע וגו' [שמות כ"ג, א'], ואינו פוסק אלא אם כן עבר
עבירה שיש בה מלקות או מיתת בית דין שנקראו רשעים שנאמר והיה
אם כן הכות הרשע וגו' [דברים כ"ה, ב'], אשר הוא רשע למוות [במדבר
ל"ה, ל"א] ע"ש בר"מ ובשו"ע, א"כ אם עבר על עשה או אפילו לא
מעשה שאין בו מלקות לא היה רשע. א"כ מאי מקשה הש"ס בפשיטות
גבי עשה דהוי וזה רשעים, הא צדור על עשה אינו רשע כלל כמבואר.
וזה דומה כו' מבואר בש"ס כמה דוכתין [סנהדרין ק"ז ע"ב].

ועיין משנה למלך פ"ג משגגות ה"ו שכתב [באמצע ד"ה ור"ה], דרשע
למיתאון לא היה וזה רשעים ע"ש, א"כ ג"כ קשיא, דמכפר בכהאי
גוונא אפילו בלא עבד תשובה כגון שעבר על העשה למיתאון, ולא היה
וזה רשעים, ושעיר המשתלח או עולה מכפרין. גם ראיתי בספר סדר משנה
הקשה, לפי המבואר במשנה למלך שם [בד"ה ודע שמדברי החסו'], דדוקא
ברגיל בעבירה, אבל משום פעם אחת ושמים לא נקרא מומר, וגם לא
שייך וזה רשעים, א"כ מאי מקשה הש"ס כאן אי דלא עבד תשובה היה
ליה וזה רשעים וגו', שמה מיירי בלא עבר רק פעם אחת או שמים ולא
היה וזה רשעים, וממכפר בשעיר המשתלח, וכל זה ז"ל.

[ה] וסדר ה'ידוי כתב הר"מ ז"ל כאן פ"א ה"א, וידוי זה מצוה עשה,
כיד מחדשין לומר אלא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך
כו'. והנה הסדר הזה דחטא קודם לעון ועון קודם לפשע מרשים הכסף
משנה כאן ליומא ל"ו ע"ב דהוא פלוגמא, ויבואר לקמן בס"ד. אך דין
זה דלומר אלא ה' אינו מרשים הכסף משנה, וזה ג"כ שם ל"ו ע"א, ומניין
שצנאנא, נאמר כאן [ויקרא ט"ז, ו'] כפרה ונאמר בתורה [שמות ל"ב, ל']
כפרה, מה להלן צנאנא אף כאן צנאנא, ומניין שצנאנא, נאמר כאן כפרה ונאמר
בעגלה ערופה [דברים כ"א, ח'] כפרה, מה להלן צנאנא אף כאן צנאנא.

ז) יש לעיין מלשון ספר החינוך: ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביוה"כ שהוא
יום קבוע מעולם לסליחה ולכפרה ביטל עשה זה.
ח) בכלי חמדה פר' נשא הקשה אהיה דקידושין מהא דסנהדרין מ"ז ע"א דקרבנות
אנשי עיר הנדחת הוו בכלל זבח רשעים תועבה, ומבואר ברמ"ה שם דאיירי בהתודו
כדרך שמתודין כל המומתין בב"ד. ועיין לקמן אות כ"ח ובהערה כ'.
ט) במהדורות קדומות בכל הפעמים שמוכר ספר זה כתוב: ספר יש סדר למשנה.
אולם הכוונה היא לספר סדר משנה להג"ר וואלף מבאסקאוויץ בן בעל מחצית השקל,
פראג תק"פ.

ו) יש להעיר ע"ז ממנין המצוות הקצר שבראש הלכות תשובה, ז"ל הר"מ שם:
מצות עשה אחת, והיא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. ועיין בלשון הר"מ
בספר המצוות ובספר המצוות הקצר שבתחלת היד החזקה, מצוה ע"ג. ובקריית ספר
כתב: התשובה והודוי מצוה אחת היא, שאין וידוי בלא תשובה וכו'. ועיין לשון
רבינו יונה בתחלת שערי תשובה: והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה.
והרמב"ן בפירוש התורה על הפסוק והשובות אל לבבך וגו' [דברים ל', א'] כתב
[שם י"א]: אבל המצוה הזאת על התשובה הנזכרת, כי והשובות אל לבבך ושבתי
עד ה' אלהיך מצוה שיצוה אותנו לעשות כן.

בשוב ולא
התודה

בחיוב עשה

בטוב
לחייבו

באינו רגיל
בעבירה

סדר תודוי

אמירת
אנא ה'

אך צאמח שם מיירי צכהן גדול שמתודה על ענמו וצני צמו, ואפשר גזרת הכחוב היא דוקא צידוי של כהן גדול ציום הכיפורים שמתודה על ענמו או צעד כל קהל ישראל, צזה גזירת הכחוב היא שמתודה נלשון הזה, דכפרה כחצי גבי צום הכפורים וכהן גדול, אבל וידוי יחיד שמתודה צשעת מצוה אינו מוכח דלריך לומר צנאל או צסס.

ואפשר דליף מגילוי מילתא דיהיה שזה לידוי שכתבה התורה גבי צום הכיפורים, הכי נמי צכל וידוי, וצאמח ציומא פ"ו ע"ב אימא, מאי אמר, אמר רב אמר יודע כו', ומסקינן דוקא דלא אמר אבל אצחנו מטאנו, אבל אם אמר אבל אצחנו מטאנו מו לא צריך, כשמואל דכי מטא שליח ציבור לאצל כו' קס מיקס, שמת מינה עיקר וידוי האי הוא, ולא נוכר שם אלא ה', רק זה וידוי העיקר, וצאמח אי צריך אלא ה' מגזירה שזה, וגזירה שזה מעיקר תורה היא, היה מזכיר אלא ה' מטאנו, מכלל דסבירא ליה דהגזירה שזה רק צידוי כהן גדול ציום הכפורים, אבל כל היודים אין צריך להזכיר לא אלא ולא ה'. וכן כתב הר"מ כלא פ"ב ה"ט, הידוי שנהגו צו כל ישראל אבל אצחנו מטאנו והוא עיקר הידוי, א"כ למה כתב כלא לומר אלא ה', דמהש"ס ומהר"מ פ"ב מצוה דלף לכחולה אין צריך.

ומה שכתב הטוסט מטאמי עימי פשעמי, אף דשם גס כן מיירי צכהן גדול, מ"מ נראה פשוט דטוסט הזה שכתב הר"מ לא מיירי צעבר עברה וצב עליה, דממה נפשך אם היה שוגג סגי צמטאמי לחוד

ודובר שקרים כו', ואם מויד למה יאמר מטאמי, וגם אם היה פשע יאמר פשעמי לחוד, ואין צברא כלל אם היה שוגג יתודה על מויד וכן אם היה מויד יתודה על שוגג, ולומר דמתודה על עצירות דאפשר שנסכחו מאסו, מנלן, הא כלא כחצי והתויד [צמדבר ה', ו'] היינו אותו החטא, וכן הוא צש"ס דיומא ל"ו ע"א וצ"מ פ"ג ממעשה הקרבנות הי"ד, על עולה מתודה עון עולה על חטאת אותו החטא, אלא מיירי אם עשה צאמח הרבה עצירות, שגגות וחזונות, אע"פ שאין משמע כן צלשונו שכתב אם עבר על אחת מהן כו', מ"מ על כרחנו צריך לומר כן, דאין צברא כלל להתודות על מה שלא חטא כמו שכתבנו, וכהן גדול מתודה על עונות צני ישראל או על ענמו וצני צמו מכל השנה, וצברא דיש שגגות וחזונות, א"כ הכי נמי צמתודה על הרבה עצירות, וזהו צברא דמתודה על השגגות חולה כמבואר צש"ס שם ע"ב, וכי מאחר דמתודה על חזונות דלריך לצקש על הקל חולה, א"כ שפיר מצד הסברא דומה וידוי זה לידוי של כהן גדול, על כן פוסק הר"מ כן, אבל צנאל דאין זה צברא רק גזירת הכחוב, אין לנו צשאר וידוי, רק צכהן גדול ציום הכיפורים, וצברי הר"מ צ"ע.

מה שכתבתי הוא נכון וצבור דאם עושה משוזה על עברה אחת אין צברא לומר מטאמי עימי פשעמי, רק כמו שידוע היאך היתה העצירה כך מתודה עליה.

ובדין זה דמקדים חטא לעון הוא כחכמים ציומא שם, ויש מי שפוסק כר' מאיר, עיין עור אור"ח הלכות צום הכיפורים סי' תרכ"א, וצאמח נראה דצרי ר' מאיר תמוהים כקושיה חכמים, וכי מאחר שהתודה על חזונות כו', וצדרוש לצבת שונה י"שצתי דצרי ר' מאיר צטוט טעם צעוהש"ס, ואין כלא מקומו.

[ו] וצריך לפרט את החטא צינו לצין קונו ית', שנאמר [שמות ל"ב ל"א] אלא חטא כו' ויעשו להם אלהי זהב, והיא פלוגמא ציומא, ר' יהודה כן צנאל סבירא ליה צריך לפרט, ור' עקיבא פליג וסובר דאין צריך לפרט, ודרש האי קרא לענין אחר, ע"ש צדף פ"ו ע"ב והר"מ פוסק צפ"ב ה"ג כר' יהודה כן צנאל ולא כר' עקיבא, אף דהלכה כר' עקיבא מצבירו, עיין צכסף משנה שם וצבית יוסף צטור אור"ח ה"י צום הכיפורים סי' תר"ו, והנה דצרי צריכים עיין גדול להמעין צסוגיא, עיין

על הקל תחלה

בשב חצבירה אחת

פרוס החטא

כשידע שאין לו חטא אלא שהועד שקר עליו. הנה התבאר שכל מיני העונות הגדולים והקטנים ואפילו מצות עשה חייב האדם עליהם הוידוי.

ולפי שבאה מצוה זו של וידוי עם חיוב הקרבן כמו שכתוב בפרשת ויקרא דכתיב שם [ה', ו'] והביא את אשמו וגו', שמא יעלה במחשבה שאין הוידוי לבדו מצוה בפני עצמה אלא מהדברים הנגזרים אחר הקרבן, על כן היו צריכין לבאר במכילתא שאינו כן אלא מצוה בפני עצמה היא. וכן אמרו שם, יכול בזמן שהם מביאין מתודין, ומנין אף בזמן שאין מביאין, שנאמר בני ישראל וגו' והתודו, כלומר שהקבלה באה לדרוש כן. ועדיין הייתי אומר שאין הוידוי אלא בארץ, כלומר אף על פי שמתודין בלא קרבן מכל מקום שלא יהיה חיוב הוידוי אלא בארץ, כי שם עיקר הכפרה ושם הקרבנות ועיקר הכל בה, מנין אף בגליות, דכתיב [ויקרא כ"ז, מ'] והתודו את עונם ואת עון אבותם, כלומר עון אבותם שחטאו וגורשו מן

מג"א שם סק"ב. גס נלע"ד דר' יוסי הגלילי סובר דלריך לפרט, דמבואר ציומא ל"ו ע"א, ומתודה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם ועל עולה כו', ואי אינו מפרט א"כ מתודה על כל קרבן צוה מטאמי כו', וא"כ סובר דלריך לפרט, וגם ר' יהודה כן צנאל סובר כן, א"כ אפשר דאין הלכה כר"ע מצבירו, ועיין צספר תורת חסד מצא דהרבה סוברים הלכה כר' עקיבא אף מצבירו.

והנה צדק כלל פסק הר"מ צפ"ב ה"י דעצירות שצין אדם למקום צ"ה אל יפרט צריצים ולא יגלה אומס, רק צינו לצין קונו יתב' יפרט החטא, ועצירות שצינו לחצירו יפרסם צריצים החטא ועשיית התשובה, ע"ש. ואפילו צחטא מפורסם צינו לצין המקום צ"ה, נראה מדעת הר"מ דאין לפרסמו צריצים, רק צינו לצין המקום צ"ה [עיין צס"מ ולח"מ כלא], ע"ש. ומה שיש לפלפל צסוגיא זו אין כלא מקומו, ויש שיטות שפסקו כר' עקיבא דאין צריך לפרט החטא, עיין כל זה צרי"מ וצסוגיא כלי, וצטור אור"ח הלכות יוה"כ שם.

ועיין צספר סדר משנה מצא מקשים על הר"מ כלא שסובר דלריך לפרט, ממה שהציאו צחוס' גיטין ל"ה ע"ב ד"ה ליחוס, מירושלמי [גדרים פ"ה ה"ד], המודר הנאה מצבירו צפניו אין נשאל אלא צפניו, ר' יוחנן אומר מפני הצושה ור' יהושע כן לוי אומר מפני החשד, ואחא דא פלוגמא כהדן פלוגמא, דצינא צום הכפורים צריך לפרט את מעשיו דצרי ר' יהודה כן צחירא, ר' עקיבא אומר אין צריך לפרט את מעשיו, מאן דאמר כלא מפני הצושה סובר דלריך לפרט החטא כדי שיתצייס יוחר, ומאן דאמר מפני החשד שלא יתשדוהו שצובר על נדרו, ולכן לא יפרט מעשיו שלא יתשדוהו צשאר עצירות כו'. וצפ"ו משצעות ה"ו נראה דסובר כמאן דאמר מפני החשד, א"כ אין צריך לפרט מעשיו, והיאך פסק כלא דלריך לפרט, וצבירו סותרים זה את זה, ע"ש מה שפלפל צזה, ואיני יודע מאי קשיא ליה, הא הר"מ סובר צאמח כלא דאין צריך לפרסם צריצים ואסור הוא לפרסם, רק צינו לצין קונו ית' יפרט, ומאי חשד שייך אם אין שום אדם יודע, ואכל השי"ת כשמפרט לא שייך חשד צשאר עצירות, ועל כרחק הירושלמי שחלה פלוגמתן זו צו סובר דמאן דאמר צריך לפרט היינו צריצים, ור' עקיבא סובר דאין צריך לפרט צריצים, ושם שייך צושה וחשד, אבל לפי פסק הר"מ דרק צינו לצין קונו יפרט, אפשר דצושה שייך דכשמפרט יצ"ש יוחר, אבל חשד ליכא ולכן מפרט לפני קונו ית'. ואיני מצין הקושיא כלל, ואין הירושלמי חסח ידי לפלפל צזה, ולומר כיצן דמפרסם עצירות שצין אדם לחצירו שייך חשדא, זה לא חלו צפלוגמא, דודאי אף ר' עקיבא סובר דלריך לפרסם צריצים, דאי לאו הכי צמאי מוקים קרא דמכסה פשעיו לא ילית, על כרחק צודאי צין אדם לחצרו כולי [עלמא] מודים, ועיין פ"י חשד סי' תר"ו אות ב' הקשה קושיה הסדר משנה שהצאתי, דכלא סובר צריך לפרט החטא וצה"ל צצעות פוסק מפני החשד, ומריך כמו שצירצתי.

[ז] וכל המתודה צצריצים ולא גמר צלצו לעוזב דרך רשע אינו כלום, ודומה לעוזל וצין צידו, כן הוא צרי"מ פ"ב ה"ג, ופשוט.

[ח] והנה דין זה דלריך לפרט נפקא לן מן וידוי של משה רצנו ע"ה דהתודה ופרט, שנאמר ויעשו וגו' [שמות ל"ב ל"א], והנה

חזינן דיכול להתודות על ידי שליח, דמשה רצנו ע"ה היה שליח של ישראל, וצודאי משונה צלצו היינו חסרטה לא שייך על ידי שליח, רק אם שז יכול לעשות שליח על הידוי, וכן הוא כלא צלשון הר"מ פ"א ה"ב, שציר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה כו', וכן על הפר היה מתודה על צני צמו ועל הכהנים, מצוה דהוידוי יכול להיות על כל ישראל על ידי שליח, ומהו קשה על המהרי"ט [ח"א משונה קצ"ו] שסובר דאינו יכול להקדיש על ידי שליח דהוי מילי ולא ממסרי כו', דחזינן דיכול לעשות

וידוי בלא חרטה

וידוי ע"י שליח

(א) עיין בציון ירושלים להגרי"ש נאטאנזון בירושלמי נדרים פ"ה ה"ד, י"ח ע"ב. (ב) במהדרות קורמות נדפס קטע זה לקמן אחרי אות ט'.

וקצעה המורה שפירה בעבודה זרה כדי שיתבטל, והשי"ת מחל על כבודו וכבוד שמים במקומו עומד, ואף בחטא של עבודה זרה שאינו מפורסם הוא נשערה. ואי אפשר לומר דהסוגיא ציומא חולקת דגם בעבודה זרה אין לפרסם מחמת מיעוט כבוד שמים, הא זה מפורש בחורה דעבודה זרה נשערה דנחפרסם, והמורה הקפידה לפרסם דוקא, א"כ למה לא חילק הר"מ בין כל העבירות ובין חטא עבודה זרה, דעבודה זרה מזה לפרט נרבים. וכן על הרי"ף [ה' ע"ז דפי הרי"ף] קשה, דכולהו סבירא לכו דעל כל פנים חטא שאינו מפורסם ציו לזין המקום ית' אין לפרט נרבים, וכן הראש"ד בפ"ה הל' ה' פוסק דנאינו מפורסם אין לפרט נרבים, ובאמת בסוגיא דקוטה מצוה דיש חילוק, ונע"ג.

גם קשיא לי לפי המצוה כן ציומא ובר"מ כן הטעם דאין לפרסם נרבים מפני כבוד שמים, כמפורש ברש"י ד"ה בחטא שאינו מפורסם, ובר"מ דהוא מיעוט כבוד שמים חס ושלום, א"כ למה מצוה כפונה שם דלא חילקה המורה בין חטא לעולה כדי שלא לזייש עובדי עזרה, וגם החקינו תפילה בלחש מטעם זה, וממלך דהוא שלא לזייש עובדי עזרה, וכן ר' שמעון בן יוחאי סובר דמהאי טעמא הוא דתפילה בלחש, אמאי לא חלה הדבר בכבוד שמים כי הוא חס ושלום מיעוט כבוד שמים כמפורש הכא, על כן לא חילקה המורה ג"כ, וראוי לנו יותר לחשוש לכבוד שמים ברוך הוא נכבד בשר ודם, על כן חקינו תפילה בלחש ג"כ.

ובלע"ד נצור, דהנה המצוה כן ציומא דאין לפרסם מפני כבוד שמים, היינו במפרסם החטא בפרטות בליזה חטא שחטא, אבל אם אינו מפורסם בפרט, רק אומר חטאחי איזה חטא ומתודה, אין זה מיעוט כבוד שמים כלל, כיון דלא נתגלה החטא בפרטות. וז"ל הר"מ כאן פ"ז הל' ה', כמה דברים אמורים בו, אבל עבירות שצין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו ועדות פנים היא לו אם גילס, אלא שז' כו' ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם כו'. מצוה להדיא דיכול להתמודות לפני רבים סתם, אלא לפרוט אינו רשאי, חזין דמיעוט כבוד שמים אינו אלא אם פורט החטא, אבל סתם כיון דאין ידוע לרבים איזה חטא אינו נוגע בכבוד שמים כלל, וכן נראה מהש"ס ציומא כן ע"ש. והנה במתודה סתם נרבים, נהי דאינו מיעוט כבוד שמים, מ"מ הוא בעצמו מתבטל שנתודע שחטא, דאין אדם מתודה אלא אם כן חטא כמבואר בסוטה שם מפני עובדי עזרה שמתודין בו, א"כ הוא בעצמו נחבש, ותדע דר' שמעון בן יוחאי אומר דהחקינו תפילה בלחש כדי שלא לזייש עובדי עזרה, ומסתמא סובר ר' שמעון בן יוחאי כר' עקיבא רבי וסובר דאין צריך לפרט החטא, א"כ היה יכול להיות בקול רם ומתודה סתם, על כרחך צריך לומר דאף במתודה סתם מכל מקום מתבטל, על כן החקינו בלחש כדי שלא לזייש עובדי עזרה ע"ן ברש"י ד"ה שלא לזייש.

א"כ הכל נכון בס"ד, דר' שמעון בן יוחאי אומר דחקינו תפילה בלחש כדי שלא לזייש את עצמו, והיינו אף שאינו פורט החטא דמיעוט כבוד שמים ליכא, מכל מקום לא ראו חז"ל שיתבטל בעצמו כי גדול כבוד הבניות, ולמדו מן המורה דלא חילקה המורה בין מקום החטא לעולה כדי שלא יתודע נרבים שחטא, אף דאינו מיעוט כבוד שמים כי על כמה עבירות בזה החטא כמבואר בר"מ פ"א משגגות ה"ד, עכ"פ הוא בעצמו נחבש, ולא חילקה המורה דלא הקפידה המורה שיתבטל, דחקה על כבוד הבניות אף דאינו מיעוט כבוד שמים, ואם רואה מקריב כשזה שלא לזייש את עצמו, ואם רואה להקריב שפירה לזייש את עצמו אין צדק כלום, כיון דליכא מיעוט כבוד שמים אם רואה לזייש את עצמו אין צדק כלום, אף המורה לא הקפידה שיתבטל דוקא. ועל זה מקשה עבודה זרה מאי איכא למימר, דחזין דהמורה הקפידה נשערה דוקא שיתבטל, ומתוך דעבודה זרה ניכסף כו', וראוי לו שיתבטל, ומ"מ מיעוט כבוד שמים ליכא כיון דלא נתפרט החטא, ומי ידע אם עבד עבודה זרה, הא שפירה יכול להציא על כל חייבי חטאות ולאו דוקא על עבודה זרה, א"כ אין ידוע החטא

שליח על מילי, וכבר דברנו בזה כמה פעמים [מזה ה' אות י"א] והדברים עמיקין, ואין כאן מקומם.

וציין בספר סדר משנה הנזכר לעיל שכתב, הא דילפינן מידיו של משה רבנו ע"ה דהיה מפרט, דהוא היה עומד במקום כלל ישראל, והיינו

כמו שכתבתי דידיו יכול להיות על ידי שליח. אך הקשה לפי דברי ר' יוחנן בירושלמי [הוצא לעיל אות ו'] דמפני הצושה על כן סובר דלרין לפרט, ובמשה רבנו ע"ה שהיה מתודה בעבור ישראל מאי צושה ש"ן. ע"ש שכתב דאפשר מפני הערבות היה ג"כ קלח חטא במשה רבנו ע"ה. ועיין בש"ס פנהדרין מ"ג ע"ז דדעת ר' נחמיה דלא היתה ערבות במדבר אף על הנגלות עד שעברו ישראל את הירדן, אך ר' יוחנן שם אומר בשם ר' אלעזר ב"ר שמעון דדוקא על הנסמכות לא נענשו על הערבות עד שעברו את הירדן, אבל על הנגלות נענשו במדבר. א"כ ר' יוחנן נראה דסובר כן, א"כ שפיר ש"ן ערבות, דחטא זה היה נגלה וש"ן צושה.

אך באמת לכברא זו נודאי במדבר היה החילוק דנסמכות אינו יכול למחות ונגלות היה יכול למחות, א"כ בחטא זה נודאי משה רבנו ע"ה לא היה יכול למחות כי לא ידע מזה כלל, שהיה צהר, ומיכף שירד עשה בלחש דין בהסוואה כמבואר בחורה [שמות ל"ב], א"כ נודאי לא היה במשה רבנו ע"ה נדוד חטא, א"כ מאי ש"ן צושה. וע"ש שכתב עוד תירושים אחרים.

[ט] וראיתי עוד בספר סדר משנה הנזכר לעיל שהקשה, להירושלמי דר' יוחנן סובר צריך לפרט החטא מפני הצושה, וזה דלרין

לפרט ילפינן בש"ס יומא פ"ו ע"ז ממשה רבנו ע"ה דאמר אלא כו' ויעשו להם אלהי זהב, והיאך מוכח מזה לשאר עבירות, דלמא לא הצריכה המורה שיתבטל רק בעבודה זרה, דמבואר להדיא בסוטה ל"ב ע"ב, דר' יוחנן אומר משום ר' שמעון בן יוחאי דחקנו תפילה בלחש כדי שלא לזייש עובדי עזרה, שהרי לא חילקה המורה מקום בין חטא לעולה כדי שלא לזייש כו', ומקשה והלא שפירה דעבודה זרה דמכסף דהיא נקבה ויכר, ומתוך הכס ניכסף כו', ופירש"י בד"ה הכס נימי וניכסף, דהמורה הטילה עליו שיתבטל כי עון עבודה זרה חמור מאד. א"כ היאך יליף לר' יוחנן ממשה רבנו ע"ה דלרין לפרט מפני הצושה, שאני הכס דהיה עבודה זרה ונעבודה זרה ניכסף וכו', אבל בשאר עבירות מנא לן. והנה בזה אפשר לומר דלא היה חטא עבודה זרה, כמו שהאריכו מפרשי המורה [עיין אכן עורא ורמב"ן שמות ל"ב, א'] דהיו רואים מנהיג במקום משה רבנו ע"ה, עיין בדבריהם. אך באמת ר' יוחנן אומר כפנהדרין ס"ג ע"א אלמלא וא"ו שנהעלון נחייטו חס ושלום כו' ששתפו שם שמים ודבר אחר, נראה דסובר דהיה שמך עבודה זרה ע"ש, והיא קושיא גדולה.

אמנם אחר הישוב לא קשיא, דשם בסוטה מיירי לענין צושה לפני רבים כמבואר שם, והמורה חסה על כבוד הבניות שאין צריך להתבטל, ונעבודה זרה דעונשו גדול צריך להתבטל לפני הבניות ג"כ כדי שיתכפר לו. אבל לפרוט ציו לזין קונו ית"ש אשר נענע מתבטל אדם יותר כשפורט, אף שהכל גלוי לפני השי"ת מ"מ טבע האדם דמתבטל יותר, ושיתבטל בפני השי"ת זה ודאי סביר גדולה בכל חטא, כיון שהמרה פי יוצר הכל יתצדק ויתעלה יצוש מפניו, ואין חילוק בין עבירה קטנה או גדולה הכל ראו שנתבטל מפניו ית'. על כן ילפינן שפיר ממשה רבנו ע"ה, דלענין שיטוש מפניו ית' אין לחלק בין קטנה או גדולה, ומדה טובה שיטוש מפני השי"ת, כן נראה פשוט. וע"ש בספר הנזכר לעיל פירש פירוש אחר להירושלמי.

[י] אך קשיא לי על הר"מ פ"ב הל' ה' דפוסק דאין לפרט חטא שציו לזין המקום ית' נרבים שיתבטל, כי הוא מיעוט כבוד שמים, ובחטא שאינו מפורסם נודאי אסור לפרסם נרבים לכולי עלמא כמבואר כן בסוגיא, ולמה לא חילק דבחטא עבודה זרה יפרסם כמבואר בסוגיא דסוטה, והקדוש ברוך הוא מחל על כבודו כדי שיתבטל ותהיה לו כפרה,

הבושה שבפרטות החטא

פרטות החטא בעבודה זרה

חייטוש כבוד שמים שבפרטות החטא

ולכא משום מיעוט כבוד שמים, ומ"מ מתבייש בעצמו, ועבודה זרה רחמ"ה התורה שיתבייש כי גדול עונו מנשוא, אבל לא מפני להקל העונש יתבייש שיהיה חס ושלוס מיעוט כבוד שמים, אך בזאת ליכא מיעוט כבוד שמים דאין ידוע על איזה חטא, ומ"מ הוא בעצמו מתבייש.

על כן ייחא פסק הר"מ דאינו ראוי לפרט שום חטא ברבים מחמת מיעוט כבוד שמים, וגם בעבודה זרה אינו ראוי דהוא ודאי מיעוט כבוד שמים חס ושלוס, וכי להקל ענשו, חס ושלוס יוסיף על חטאיו פשע שיחלל חס ושלוס שם שמים על ידו, רק מתודה סתם כמו שאר עבירות אבל אסור לפרט. ושם נסוטה אינו פורט, כיון דשעירה מצאין על כל הארצות ושלושה חטאים הנחשבים בר"מ פ"א משנגות ה"ד, ולא היו מיעוט כבוד שמים בך, אבל לפרוט החטא בפרטות אסור אף בעבודה זרה מפני כבוד שמים. ושלא לפרט החטא רק להתודות ברבים, נהי דהתורה לא הכריזה אותו לך דלא חילקה, מ"מ אם רוצה להתודות סתם ברבים צודאי יותר נכון כי על כל פנים מתבייש, וכל עבירה אם מתבייש עליה מוחלין לו כיון דליכא מיעוט כבוד שמים. על כן הר"מ נדרך ענה טובה כחז דמתודה ברבים, כיון דרשאי להתודות יתודה, ולא כתב דבעבודה זרה יתודה דוקא כדי שיתבייש, דהוא נותן ענה על כל החטאים שיתודה ברבים כיון דרשאי, ועבודה זרה בכלל, ויתבייש ויכופר לו, וזה נראה ברור. הכלל, דאין מיעוט כבוד שמים צאינו פורט החטא, ומ"מ בעצמו מתבייש, ואינו מתבייש על חטא הפרטי רק נתבייש סתם שנודע שחטא איזה חטא, כן נראה ברור, והכל נכון בס"ד.

ועינין נ"ב נסוטה ו' ע"כ אמרין בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף חמר, אלא ראוין למה ליה דאודי, והא אמר רב ששת חניף עלי דמפריט חטאיה, ופירש רש"י, מאן דמפריט חטאיה לרבים דנראה וכו', ומתוך, כי היכי דלא לחשדו אחיה, ופירש רש"י, שלא יהיו שאר אחיו נחשדין מאחיהם, עד כאן. נראה מזה דיעקב לא ידע כלל מי היה החוטא רק לאחר שהודה ראוין. וקשה כיון דמיעוט כבוד שמים הוא במפרסם החטא, א"כ מי המיר לראובן משום חשד האחים לפרסם ולמעט כבוד שמים חס ושלוס, וגם היה יכול לומר לאביו צניעה. בשלמא יהודה משום פיקוח נפש, וגם היה צריך להודיע לכל כדי שידעו שהמשפט כן הוא, אבל לראובן אינו מבין מה הימר זה בשביל חשד אחיו אלל אביו. ועיין בחומ' ברכות ל"ד ע"ב ד"ה כקוי חטאיה, דכתבו אס אינו מפרט החטא מתבייש, וכל העובר עבירה ונתבייש מוחלין לו, וכשפורט נראה דאינו מתבייש עיי"ש. ולכאורה מבוזר נסוטה ל"ב ע"כ בגמרא שהנחתי לעיל [אות ט'] מפני מה חיקנו וכו', ובעבודה זרה מפרסם כי היכי דנכסיף, עיין לעיל, מבוזר דאם הוא מפרסם מתבייש יותר ונתכפר לו כמו שמבוזר שם, ויש ליישב גם קצת נ"ע, דמקשה הש"ס והא אמר רב ששת חניף עלי דמפריט חטאיה וכו', כיון דקיימא לן ציומא פ"ו ע"כ דעבירות שבין אדם לחבירו מזה לפרסם שנאמר מכסה פשעיו לא יליח [משלי כ"ח, י"ג], וקיימא לן בשבת נ"ה ע"כ דכל האומר ראוין חטא אינו אלא טועה, שרק בללל יזעזע אביו, א"כ היה רק עבירה שבין אדם לחבירו, א"כ מזה לפרסם, ונ"ע.

[יא] וילפי מה שכתבתי מיושנת קושיית המגן אברהם אור"ח סי' תר"ו סק"ב, שהקשה על מה שכתב רש"י בחולין מ"א ע"ב ד"ה לא שנו אלא, גבי השומע לשם חטאת, ואם ייחא דחטא בשוגג קלא אית ליה דמי שצא לידו דבר עבירה בשוגג אינו מחפה עליה כדי שיתבייש ומתכפר לו, עכ"ל רש"י, והא בקרא כחצי אשרי נשוי פשע כקוי חטאיה [תהלים ל"ב, א'], וחטא היינו שוגג, עכ"ל. ולפי מה שכתבתי לא קשיא, דהאי קרא דאשרי היינו שלא לפרסם החטא היינו בפרטות כמבוזר ציומא כאן וכן בר"מ כאן דיתודה סתם ברבים, וטובה היא לו שלא מתפרסם דכתיב אשרי נשוי פשע, א"כ שפיר בירש רש"י דאם ייחא שחטא חטא שחייב

(ג) במהירות קורמות נרפס קטע זה לקמן אחר אות ל"א.

מדיני המצוה מה שאמר וזכרונם לברכה [תענית ט"ז ע"א] שהתשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו מלבו וממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה כן עוד כדכתיב [ישעיה נ"ה, ז'] יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, ואחר כך יתודה עליו, כלומר שיאמר דברי התשובה בפיו, שנאמר [שמות ל"ב, ל"א] ויעשו להם אלהי זהב. וגם כן צריך להזכיר בפירוש שלא ישוב לעשות החטא עוד, שנאמר [הושע י"ד, ד'] ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך ירחם יתום. ואמר וזכרונם לברכה [מתני' ריש שבועות] ששעיר המשתלח היה מכפר כשעשה תשובה על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות בין שעבר עליהן בזדון או בשגגה בין שהודע לו או לא הודע לו, אבל אם לא עשה תשובה אין שעיר המשתלח מכפר אלא על הקלות. ומה הן

ה. דינים אלו מוסידים על לשון הר"מ בפ"ב ח"ב ג'. ולשון הגמ' בתענית: אמר רב אדא בר אבהו אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה, לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולס לא עלתה לו טבילה וכו'. ובמדרש רבה ויקרא ג', ג': אמר רב ביבי בר אבאי, כיצד אדם צריך להתודות ערב יום הכפורים וכו', וכל מה שעשיתי עוד לא אעשה כמוהו וכו', תהייד יעזוב רשע דרכו וגו'. ועיין ירושלמי סוף יומא. ו. מלשון הר"מ בפ"א הי"ב, עייש בבס"מ.

חטאת היה זה מתפרסם והיה לו קול על כל פנים שחטא, כי אינו מחפה כדי שיתבייש דעל כל פנים היה מפרסם שחטא איזה חטא, רק דלא היה מפרסם איזה חטא חטא, ועל זה קאי אשרי נשוי פשע גו' דלא לפרסם איזה חטא חטא שלא יהיה מיעוט כבוד שמים. אבל להתפרסם שחטא סתם, צודאי כיון שאינו מיעוט כבוד שמים רוצה כל בעל תשובה לפרסם כדי שיתפרסם ויתכפר לו, כיון שנפקחו עיניו ורוצה בתשובה ומחירא מפני העונש, מוטב דליכסוף בעולם הזה מליעול נכסופא וכו', ומדלית קלא צודאי לא חטא כלל. ולא קשיא מה שהקשה המגן אברהם דנסוטה אמרין שלא חילק הכתוב בין מקום חטאת לעולה שלא לביש וכו', ובזאת לא קשיא, דהתורה לא הכריזה אותו להתבייש, אבל צודאי אס רוצה להתבייש הרשות צדו, דהתורה נתנה לו רשות להציג שעירה וצודאי טובה יותר לפניו שיתבייש, על כן מי שחטא קלא אית ליה דמפרסם כדי שיתבייש, אע"פ שאין חיוצ בדבר מ"מ טעם האדם הנעל תשובה שרואה בך על כן הוי ליה קלא, כן נראה לי נכון וברור בס"ד.

וקצת צריך עיון על רש"י שפירש שמי שצא לידו דבר עבירה בשוגג אינו מחפה עליה כדי שיתבייש וכו', נראה דנמוזד מחפה עליה, ומנא ליה, אפשר דנמוזד ג"כ אינו מחפה עליה, אדרבא מתבייש יותר, וצריך לומר דמירי הסם נחטאת וחטאת בזה על שוגג דוקא, על כן נקט רש"י שוגג. מדע דהא גם לשם אשם כשר, ואשם ישנו צמוד כגון אשם שפחה חרופה, על כרחך דההוא ג"כ קלא אית ליה, דגם עבירה צמוד רוצה שיתבייש יותר משוגג כדי שיהיה לו כפרה. ומה שיש לפלפל שם בחולין אין כאן מקומו.

[יב] אך קשה לי, לפי מה שכתבתי [באות י'] דגם בעבודה זרה אסור לפרסם החטא בפרטות, אף דעונשו גדול מ"מ איכא משום כבוד שמים, ובזאת מנינו גבי עבודה זרה דהתורה גזרה לפרסם החטא בפרט כדי דניכסיף, ומחלה על כבודו וכבוד שמים במקומו עומד. שהרי בעבודה זרה כולם מביאים שעירה לחטאת אף מלך וכהן גדול, ובכל עבירות של חטאת מלך מביא שעיר וכהן גדול פר, וא"כ גבי מלך וכהן גדול אס הם חטאו בעבודה זרה ומביאים שעירה נתפרסם ברבים בפרטות החטא שחטאו בעבודה זרה, והיו מיעוט כבוד שמים, ומ"מ ציומא תורה כן דניכסיף, אלמא בעבודה זרה מזה לפרסם כי היכי דניכסיף וכבוד שמים במקומו עומד, א"כ הדרא קושייתנו על הר"מ והראשונים שלא כתבו חילוק זה דבעבודה זרה צריך לפרסם בכל ענין החטא בפרטות, ונ"ע.

וצריך לחלק, דאפשר מלך וכהן גדול דכל ישראל תלויים בהם, מחיל קודשא צריך הוא ליקרא דלילה בשביל כפרתן שיכתפרו דהיא כפרת כל ישראל, אבל בחדם אחר אין לפרט דהוי מיעוט כבוד שמים, א"כ שפיר לא הביא הר"מ דין זה. ובמלך וכהן גדול אין נפקא מינה האידנא, וכשיחזיר לנו הקצ"ה מלך וכהן גדול במהרה ציימנו אז יעברו גילולים מן הארץ ויפוקו עולם במלכות שדי ולא תהיה עבודה זרה בעולם. ואף כי דיני התורה נחמדים ודרוש וקבל שכר אף בדברים שלא יהיו, כעיר הנדחת וכן סורר ומורה וכדומה, מ"מ כיון דכבר הביא הר"מ בפ"א משנגות ה"ד דמקריבין המלך וכהן גדול שעירה בעבודה זרה, ממילא נשמע דין זה דהם צריכים לפרסם חטאיהם בפרטות. והנה דבר זה כתבתי רק לעורר והפוך זה כו'.

[יג] ועבירות שהתודה עליהם פעם אחת ולא עשה שנית העבירה, היא פלוגתא ציומא פ"ו ע"ב, הנה קמא סובר עבירות שהתודה עליהם ציוס הכיפורים זה אסור להתודות עוד עליהם ציוס הכיפורים אחר, ועליו נאמר אס התודה עוד הפעם, ככלל שז על קיאו [משלי כ"ו, י"א], ור' אליעזר בן יעקב סובר דהרי זה משונה, שנאמר וחתאתי נגדי תמיד [תהלים נ"א, ה']. ופוסק הר"מ בפ"ב ה"ח כר' אליעזר

(ד) וכ"כ באלוהו רבה סי' תר"ו סק"ז.

כן יעקב, והכסף משנה נתן טעם דמשנת ר' אליעזר בן יעקב קצ ונקי. וסותר לדבריו פ"ב מביא הבחירה הי"ח, דהר"מ שם גבי פגימת המזבח אינו פוסק כר' אליעזר בן יעקב, והכסף משנה שם כתב דבגמרא אינו הכלל הזה רק במשנה, ועיין משנה למלך שם, ונחמס נ"י סי' י', ובספר קדר משנה ונחמס חסד כלל ד'.

בחסמים שכבר נתכפרו

ועל"ה בדעתי לאפשר לומר אף דר' אליעזר בן יעקב סובר לדרך להתודות עוד מחמת חטאתי נגדי חמדי, היינו באותן עבירות שאין תשובה ויום הכיפורים מכפרים כפרה גמורה, כגון חמורות, דתשובה ויום הכיפורים מולין ויסורין או מיתה ממרקין, א"כ עדיין החטא לא נתכפר לגמרי, לדרך שיהיה לגד עניו חמדי. אבל אם מתכפר לגמרי, כגון בעשה, ועשה תשובה, דמוחלין לו לגמרי, או בלאוין דיום הכיפורים גומרת הכפרה ועבר עליו יום הכיפורים, כיון דנמחל לו לגמרי אפשר אף ר' אליעזר בן יעקב סובר דאין לדרך עוד לזכור החטא כיון דנמחל לגמרי. אך כיון דלא נזכר החילוק וגם הפוסקים לא חילקו, נראה דכל ענין אף שנתכפר לו לגמרי לדרך לקיים חטאתי וגו', וכן נראה קצת מפירש"י דכ"ה וחטאתי נגדי חמדי, ע"ש. וגם יש סברא להיפך, דאף רצנן דסוברים דאין לדרך לקיים וחטאתי וגו' היינו באותן עבירות שנתכפרו לו לגמרי, אבל בלא נתכפרו לגמרי גם רצנן מודים לדרך לקיים וחטאתי וגו'. אך כיון דאינו מצוה החילוק נראה דאין חילוק^ה, ולא נמנעתי לכתוב זה לעורר.

חילוקי הכפרה חייבי עשה

[יד] ובס"ד נתחיל לכתוב חילוקי כפרה. אם עבר על מצות עשה ועשה תשובה, עיין דיומא פ"ו ע"א ובשבעות י"ב ע"ב ובזבחים ז' ע"ב

נשה שיש בה כרת

דאינו זו משם עד שמוחלין לו, ואין חילוק בין שוגג למזיד, בתשובה מוחלין לו. ודוקא במצות עשה שאין בה כרת, אבל ביש בה כרת כגון פסח ומילה נראה דנחשב מן החמורות כמו חייב לאוין שיש בהם כרת ומיתות בית דין, ואין תשובה לזד מועלת. וכן הוא להדיא בר"מ כאן פ"א ה"ד, עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה, אינו זו משם עד שמוחלין לו כו', מצוה להדיא בדבריו דוקא בכל מצות עשה שאין בה כרת מהני תשובה לחוד. וראיתי בספר חוספת יום הכיפורים פ"ה ע"ב [ד"ה ולענין ד] כתב דאף בעשה שיש בו כרת תשובה מועלת, ומיישב דעת הר"מ. ובאמת מצוה להדיא בר"מ כמו שכתבתי, יש לחלק קצת, עיין שם בדבריו.

לא הניחג לעשה

והר"ב כאן סתם כמו ר' ישמעאל [יומא שם], דעבר על עשה, משמע שדוקא עשה אבל לא לאו, ואף לאו הנימק לעשה אינו בכלל עשה. ואחרי זה כתב עבר על לא תעשה שאין בה כרת כו' תשובה חולה ויום הכיפורים מכפר כו', כולל כל הלא תעשה, נראה ג"כ דאף לאו הנימק לעשה בכלל לא תעשה הוא. וגם אינו מחלק בין שאר לאוין שאין לוקים עליהם כגון לאו שאין בו מעשה וכדומה, נראה דסובר דוקא עשה, אבל בכל לא תעשה אין מועיל תשובה לחוד. ובאמת במשנה דיומא פ"ה ע"ב מצוה דתשובה מכפרת על קלות על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות חולה עד יום הכיפורים, ורב יהודה מוקי לה בלאו הנימק לעשה דהוי קלות, חזין דלאו הנימק לעשה על כל פנים הוי ג"כ בכלל דתשובה לחוד מכפרת. ובסוגיא דשבעות י"ב ע"ב מצוה שם דרב יהודה סובר דכל הלא תעשה נקראות קלות, והר"מ לפני זה כ"ב פוסק כסוגיא דשבעות דכל הלאוין הם קלות חוץ מלא תשא, ועיין בכסף משנה שכתב דפוסק כרב יהודה בשבעות דאמר בן אליעזר דנפשיה, גם נראה דסתם גמרא בשבעות ל"ט ע"א מצוה שם דכל הלאוין נקראים קלות חוץ מלא תשא ע"ש.

טו) וכן משמע בשערי תשובה שער רביעי אות כ"א דאף באלו שלא נתכפרו לא יתודה עליהם שנית [רק יתפלל].

טז) בחידושי אגרות מהרש"א יומא פ"ו ע"א ד"ה עבר כתב וז"ל: דמסבא מוקמינן

הקלות ומה הן החמורות, עבירות שחייבין עליהן מיתת בית דין או כרת וכן שבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהם כרת מן החמורות הן, ושאר מצוות עשה ולא תעשה שאין בהן כרת נקראות קלות כנגד החמורות.

ועכשיו בעזונותינו שאין לנו מקדש ולא מזבח כפרה אין לנו אלא תשובה, והתשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה שלמה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו, שנאמר [יחזקאל ל"ג, י"ב] ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו.

במה דברים אמורים שהתשובה לבדה מספקת, בעבירות שבין אדם למקום, כגון האוכל דבר איסור או בועל בעילה אסורה, וכן המבטל אחת ממצוות עשה וכיוצא בזה, אבל עבירות שבין אדם לחברו כגון החובל בחברו או הגוזל ממנו או בכל דבר אחר שהזיקו שלא כדין בין במעשה בין בדיבור, אין נמחל לו לעולם בתשובה בלבד עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו ועד שירצהו. ואם לא רצה חברו להתרצות לו כבר אמרו זכרונם לברכה [יומא פ"ז ע"א] מה תקנתו.

ז. ר"מ כאן ח"ג. ח. ר"מ פ"ב ח"ט.

על כן פוסק הר"מ כן. א"כ לדרך לומר דהר"מ סבירא ליה דלרצנה חילוקי כפרה שר' ישמעאל דורש פליג על משנתו דמצוה דתשובה מכפרת על לא תעשה ג"כ, או על כל פנים בלאו הנימק לעשה, ור' ישמעאל חולק וסובר דרק על עשה תשובה מכפרת ולא על לא תעשה, והר"מ סבר כוותיה.

והנה הטעם דעשה קיל מלא תעשה, על כרחך אין הטעם דעל עשה עבר בשב ואל תעשה ועל לא תעשה עבר בקום ועשה, דהא יש ענין כגון לאוין הנאים מכלל ענין דעובר בקום ועשה, וכן יש לא תעשה שעובר בשב ואל תעשה כגון לאוין שאין בהם מעשה, וכאן מצוה סתם דיש חילוק בין עשה ללא תעשה, משמע דכלל הענין מהני תשובה אף שעבר בקום ועשה, וכלל הלאוין אף שעבר בלא תעשה לא מהניא תשובה לחוד, על כרחך לדרך לומר דלא תעשה בכל ענין חמור מעשה^ה, ועיין במשנה חכמים נפחיתא האריך לפלפל בזה. דבאלו מסמימת דברי ר' ישמעאל נראה דחילוק יש בין עשה שבתורה ובין לא תעשה בלי טעם, רק לא תעשה חמור בכל ענין מעשה. וכן משמע סתמא דש"ס שבעות י"ב ע"ב דמצוה שם דקלות היינו עשה ולא תעשה ושעיר המשתלח מכפר, ופריך, הא עשה היכי דמי, אי דעביד תשובה המניח עבר על עשה ועשה תשובה לא זו משם כו', ולא פריך על לא תעשה ג"כ דמצוה במשנה דיומא דתשובה מכפרת, על כרחך סתמא דש"ס כר' ישמעאל דרק על עשה תשובה מועילה ולא על לא תעשה, על כן פוסק הר"מ כן, וגם ר' אליעזר בן עזריה ור' מתיא בן חרש [יומא שם] נראה דסוברים כן, על כן פוסק הר"מ כוותיה. אך מ"מ קצת קשה דהש"ס שבעות שם בעצמו הקשה על המשנה, והיה יכול להקשות על מצוות לא תעשה ג"כ, כיון דמשנה דיומא מצוה דגם על הלא תעשה מהני תשובה. אך מ"מ נראה דרואה להקשות דאליבא דכולי עלמא על עשה מהני, א"כ המשנה כמאן, אבל מלא תעשה אין קושיא כל כך, דהיו יכולים לאוקמי כר' ישמעאל דעל לא תעשה לא מהניא תשובה, וזה פשוט.

והר"מ שם ד"ה לא זו, הקשו קושיא זו, הא על לא תעשה ג"כ מכפר כמצוה במשנה דיומא, ותיירו דבשאר עבירות אין מוחלין לגמרי רק מקילין לו הדין. וזה ז"ע, כיון דמשנה דיומא כולל עשה ולא תעשה דתשובה מכפרת נראה דשוין הם. ולפי מה שכתבתי הוא פשוט דרואה להקשות אליבא דר' ישמעאל ג"כ דהמשנה דלא כמאן, אבל הקושיא מלא תעשה אינה קושיא כל כך, דר' ישמעאל סובר דלא מהניא תשובה, כן נראה.

עוד הקשו בתוס' בשבעות שם מחגיגה, ועיין חגיגה ה' ע"א מצוה שם, אמר ר' חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד שנאמר [מלאכי ג', ה'] ולא יראוני, הא יראוני מוחלין לו, וכתבו שם התוס' ד"ה הא יראוני, הא עושה שזכר חסיד דהוי ליה לא תעשה, ופליגא דר' ישמעאל דפרק בתרא דיומא דאמר תשובה חולה ויום הכיפורים מכפר. והיינו דכאן נראה דמוחלין בתשובה בלא תעשה. מצוה ג"כ בתוס' כמו שכתבתי לעיל דר' ישמעאל סובר בכל הלאוין אף דנימק לעשה, והוא הדין כל הלאוין שאין לוקין, מ"מ אינו מתכפר בתשובה לחוד רק עם יום הכיפורים, דעושה שזכר חסיד הוי ליה לאו הנימק לעשה ולא הניתן לתשלומין ואין לוקין, והדברים ארוכים והבאתי בחיבורי זה [מנחה רכ"ח אות א'], ומ"מ כתב דפליגא אדר' ישמעאל, מצוה דר' ישמעאל סובר בכל לא תעשה אף קלות כנימק לעשה וכדומה אין תשובה מועילה כמו שכתבתי לעיל.

האי קרא [דשוכו בניי שוכבים] אקלה ביותר דהיינו עשה, דמסבא להקל עונש עובר בעשה בעלמא דירושב ואינו עושה, מעובר בלא תעשה שעובר במעשה, ומהאי טעמא עשה דוחה לא תעשה כיון דהעשה מקיים במעשה.

עוד כחצו המוס' בחגיגה שם, ואיכא ברייתא אחרת [ביומא] דאמר על עשה ולא תעשה תשובה מכפרת כו', וכוונתו דר' חנינא בר פפא פליג על ר' ישמעאל וסובר כברייתא דאף על לא תעשה מכפרת. ואין מובן לי למה נריכים המוס' לכתוב דליכא ברייתא והיינו ברייתא דיומא שם דתשובה מכפרת על עשה ועל לא

תעשה הניחק לעשה, ועושק שכר שכיר הוי ליה ניחק לעשה, למה לא הביאו דהוא משנה שם פ"ה ע"ז דתשובה מכפרת על עשה ולא תעשה, דיש במשמע דאף על לא תעשה גמור תשובה מכפרת, ואף לרב יהודה דמוקי לה להמשנה ניחק לעשה, עכ"פ בלאו הניחק לעשה דתשובה לחוד מכפרת מנאר תמשה, ולמה מביאים מוס' הברייתא.

והתוס' נשטעט שם הקשו על דמקשה מעשה דלא זו משם, ולא מקשה מלא מעשה ג"כ וממשנה דיומא דמכפרת על עשה ולא תעשה. ולכאורה כיון דמשנה דיומא אוקמה רב יהודה בלאו הניחק לעשה, ובלאו גמור אינו מכפר, א"כ כלן נשטעט אפסר מיירי בלא תעשה גמור. אך באמת למאי דמוקי שם בלאו הניחק לעשה משום דהשתא לא תעשה מכפרת עשה מצעיא, הכי נמי כלן נשטעט דמנאר דקלות היינו עשה ולא תעשה ג"כ קשה השתא לא תעשה כו', ונריך ג"כ לאוקמי בייחא לעשה, א"כ מקשים שפיר למה הקשו מעשה הא גס בלא תעשה כהאי גוונא כגון דניחק לעשה ג"כ תשובה לחוד מכפרת. אך באמת משנה נשטעט מיירי בלא תעשה גמור, דבשלמא דיומא מנאר קלות היינו עשה ולא תעשה, ותמורות חולה, נוכל לאוקמה הלך תעשה

בניחק לעשה והתמורות היינו לאו גמור כמנאר שם, אבל כן דמנאר במשנה, ומוקמין קלות עשה ולא תעשה, ותמורות מנאר דהיינו כריתות ומיתות בית דין, א"כ בפירוש איחמר דלא תעשה היינו אפילו לא תעשה גמור והם בכלל קלות. וכן הוא בר"מ פ"א ה"ב, וכן כתב הכסף משנה דכלן נשטעט חולקת המשנה על משנה דיומא, דשם מנאר דניחק לעשה היינו קלות לדברי רב יהודה, וכאן אף לא תעשה גמור הוי ליה בכלל קלות ע"ש, א"כ קתה קשה מאי מקשים המוס' משם. אך אפשר דהמוס' מקשים למאן דאמר דיומא דגם לא תעשה גמור הוא בכלל המשנה שמכפרת, דאמרין שם פ"ו ע"א תנאי היא ע"ש, א"כ מקשים למאן דאמר דסבירא ליה כן ע"ש. עכ"פ המוס' בחגיגה דמיירי שם בייחא לעשה ז"ע דלא מייתי מהמשנה. עכ"פ זה מנאר בחוס' דר' ישמעאל פליג וסובר דדוקא בעשה, תשובה מכפרת, ולא על לא תעשה אפילו ניחק לעשה, והוא הדין אין זו מעשה וכדומה כל הלאוין שאין לוקין, מ"מ אין תשובה מכפרת, וכן דעת הר"מ כמו שכתבנו. עוד תירצו המוס' בחגיגה כמו שחירצו נשטעט דיש חילוק בין מוחלין לו וכאן חולה, וע"ש מה ששימו, ודבריהם נע"ק.

וראיתי נספר טורי אכן בחגיגה שם כתב על דברי המוס' שכתב דפליג על ר' ישמעאל, דלר' ישמעאל אין מכפר בתשובה על לא תעשה כו', כתב הוא דלא פליג, דר' ישמעאל דאמר עבר על עשה לא זו משם כו' ועבר על לא תעשה דחולין, היינו כמשנה דשם, דבכלל עשה הוי ליה לאו הניחק לעשה, ועושק שכר שכיר הוי ליה לאו הניחק לעשה או אין זו מעשה כו'. ואיני מבין, כיון דבמשנה פורט עשה ולא תעשה, אע"פ שמוקמין דמיירי בייחא לעשה מ"מ פורט דמכפר על לא תעשה, ור' ישמעאל אמר סתם עבר על עשה כו' ועבר אלא תעשה ג"כ סתם, נראה דדוקא עשה, ולא לא תעשה אף שאין לוקין, וכן בכלל לא תעשה כל הלא תעשה אף דניחק לעשה וכדומה, דלא הוי מקשה סתם כיון דבמשנה מפורש רק דהוי ליה קלות ותמורות, אבל לא שייך דליהוי לא תעשה דאין לוקין בלשון עשה. על כן נראה ברור דר' ישמעאל פליג על המשנה, ונדקו דברי המוס' דר' חנינא בר פפא פליג על ר' ישמעאל, וסובר כמשנה וברייתא דשם דמכפר על לאו הניחק לעשה, אבל ר' ישמעאל ודאי לא סבירא ליה

ומענין המצוה כמו כן מה שאמרו בתוספתא ששעשרים וארבעה דברים הם שמעכבין את התשובה, ושם מנו אותן חכמים. ויתר פרטי המצוה יתבאר בפרק אחרון מיומא.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביום הכפורים שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה ביטל עשה זה, ואוי לו לאדם אם ימות בלא וידוי ונשא עונו.

ועיקר הידוי שקיבלנו מרבנותינו ונהגו בה כל ישראל לאומרו בימי התשובה הוא אבל חטאנו אשמונו וכו'. ואמרו זכרונם לברכה במסכת שבת פרק במה מדליקין [ל"א ע"א], מי שחלה ונטה למות אומרין לו התודה, שכן דרך כל המומתין מתודין. וכן במסכת שמחות", תניא נטה למות אומרין לו התודה עד שלא תמות, הרבה שהתודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו, והרבה שמהלכין בשוק ומתודין, שבזכות שאתה מתודה אתה חי. אם יכול להתודות בפיו יתודה,

ט. בכס"מ ריש פ"ט כתב דלא נמצא בתוספתא רק במסכתות קטנות לעצמן. ובמחזור ויטרי גריס כל הברייתא במסכת דרך ארץ. י. בבמה כתיב: אבל אנתנו וכו'. יא. כן הביאו ממסכת שמחות הרמב"ן בתורת האדם שער השוף, ורמא"ש בפ"י דמועד קטן סי' ע"ו, וכתב בקרבן נתנאל דבגריסא שלנו ליתא.

כן, וכן מנאר דעת הר"מ דהוי ליה לפרש, על כרחך בודאי פוסק דאין חילוק רק בין עשה ללא תעשה, אבל כל הלא תעשה שיש, כן נראה ברור ונכון. וגם המוס' נשטעט דמקשים על לא תעשה גמור ממשנה דיומא נראה דסבירא ליה דכל הלא תעשה שיש כמו שכתבנו.

[טו] ונראה דאף להברייתא דיומא דתשובה מכפרת על לאו

הניחק לעשה, ודעת הטורי אכן דגם ר' ישמעאל סובר כן, בלאו דוקא ניחק לעשה, הוא הדין כל הלאוין שאין לוקים עליהם, לאו שאין זו מעשה בלאו שכללות, כמו שכתב בטורי אכן כאן, מ"מ נראה בלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין דג"כ אין לוקין, הוי ליה בכלל לאוין שלוקין, דהא דאין לוקין הוא מפני חומרתו כידוע. וכן כתב האורח ותומים נס"י ל"ד סק"א לענין הפסולים לעדות, דאע"פ שכל לאו שאין זו מלקות אינו נפסל מן המורה, מ"מ לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין פסול דממור, הכי נמי כאן, וזה פשוט.

[טז] ולפי מה שכתבתי דלר' ישמעאל בכל לאו אינו מועיל תשובה,

הא דאמר רבא בחבשים ו' ע"ב, האי עולה דורון היא, אי דלא עשה תשובה כו' ואי דעשה תשובה הניחא עבר על עשה לא זו כו', הא דיומא מנאר דעולה מכפרת על עשה ועל לאו הניחק לעשה ע"ש דף ל"ו ע"א, וכן פסק הר"מ פ"ג ממעשה הקרבנות ה"ד, א"כ בלאו הניחק לעשה לא מהני תשובה לחוד רק עולה מכפרת עם התשובה, א"כ מאי אמר רבא דהיא דורון כיון דצאה לכפרה. ולומר דרבא אומר דעולה על עשה היא לא דורון, זה דומק, דהאמר סתם עולה והוא ליה לפרש. ונריך לומר דרבא סבירא ליה כהמשנה דיומא פ"ה ע"ב דגם על לאו הניחק לעשה מהני תשובה לחוד דלא כר' ישמעאל, והא דנקט עבר על עשה כו' לשון הברייתא נקט, בלאו הניחק לעשה בכלל. אך להמוס' נשטעט י"ב ע"ב וחגיגה ה' ע"א שמתלקין בין עשה אס עשה תשובה מוחלין לו מיד, ובמשנה דיומא דחנן דתשובה מכפרת על לא תעשה ג"כ, אינו רק להקל לו מן הדין ע"ש, א"כ כיון דתשובה אינה מכפרת כפרה גמורה ועולה כחב ונראה לו לכפר עליו והוי ליה לענין זה כחטאת וכל הקרבנות מכפרים כפרה גמורה ומנאר להדיא דעולה צאה על לאו הניחק לעשה ג"כ, א"כ בכהאי גוונא עולה לאו דורון היא, דתשובה לא מהני לגמרי ונמכפר בעולה >ועל כרחך נריך לומר דרבא סבירא, ליה דהמשנה דיומא דמיירי אפילו בלאו גמור, תשובה מכפרת לגמרי <ו"ע.

[יז] ויש להסתפק בעבר עברה שיש בה לאו ועשה, כגון חילול יום טוב ואכילת טמאים דיש בהם לאו ועשה, ויש הרבה ואין צורך לפרט,

אם עבר על עברה כזו אס עבירה נמחלת לו בתשובה לנד כמו כל עשה אך הלאו לא נמחל לו עד יום הכיפורים, או כיון דיש לאו ג"כ, העשה חמור ואין מחכפר לו בתשובה לחוד אף על העשה, דהוי ליה כמו לאו. וכהאי גוונא מפלפלין המוס' חולין קמ"א ע"א ד"ה לא נריכא, דדעת ריב"ז לענין לדחות לא תעשה ועשה דהלא תעשה נחה, והקשו לדבריו, ובקדושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה, כתב, דאף הלאו אלים כיון שיש בו עשה. ועיין בסוגיא דהואיל בפסחים מ"ז ע"ב, וגם מפלפלים [בקדושין שם] לענין נשים אס חייבות במזות עשה שהזמן גרמא היכא שיש לאו ג"כ, והוצא בחיבורי זה כמה פעמים [מזהו ל"ב שפירא בהמחזיק ח"א], אס כן הכא נמי אפשר כיון שיש בו לאו העשה ג"כ חמור דלא נמכפר בתשובה.

[יח] [חילוקין כפרה] השני, מחייב לאוין, שלר' ישמעאל עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה חולה ויום הכיפורים

מכפר, וכ"כ הר"מ פ"א ה"ד. וכבר כתבנו [באות י"ד] דנראה דר' ישמעאל סובר כן בכל הלאוין, אף דאין לוקין כגון ניחק לעשה וכדומה, וכן דעת הר"מ דלא חילק. וכבר כתבנו [שם] דדעת הטורי אכן דר' ישמעאל לא פליג על המשנה, ובמשנה מנאר דהלא תעשה דאין לוקין

לאר"ז שאלו דק"ו עליהם

עולה דורון היא—א"י ח"י

חייבי לאו ונשה

חייבי לאר"ז

יותר מכל הלאוין, א"כ נראה דמשווא ויום הכיפורים מכפרין אף על שוועת שוא. וגם הר"מ מסתם סתם ליה כאן.

אך בשוועת ל"ט ע"א מצוה איה קלות עשה ולא תעשה חוק מלא תשא, חמורות כרת ומיתות בית דין ולא תשא עמהם. משוי לאו

דלא תשא עם כריתות ומיתות בית דין, א"כ אין משווא ויום הכיפורים מכפר. והר"מ סמך אמה שכתב בפ"א ה"ב דשוועת שוא הם חמורות ככריתות ומיתות ב"ד מש"ס הנ"ל, א"כ כל הלאוין משווא ויום הכיפורים מכפרין, ושועת שוא אין מכפרין, ויש לה דין כריתות ומיתות ב"ד, ומצוה נקמון בס"ד.

[כ] וכבר כתבתי [אות י"ח] דכל זה אם אינן בני מלקות וקרנן, אצל אותם שהם בני מלקות וקרנן נחכר להם במלקות או בקרנן ואינם נריכים יום הכיפורים, וגם יום הכיפורים אין מכפר כפרתן, דחייב קרנן או חייב עונשים אחרים אף דעבר עליהם יום הכיפורים לא נפטרו מעונש בית דין או קרנן, רק כל זה מיידי באין בני קרנן ועונש, כהאי גוונא הם חילוקי הכפרה שכתבנו ושנכתבו בסמוך בס"ד. וכל זה מצוה כריתות כ"ה ע"ב ושועת ח' ע"א דחטאים שהם בני קרנן או איהו עונש אחר צדי אדם, אין יום הכיפורים ושעיר המשתלח מכפרין רק כפרתן שכתבה התורה. וצדאי אין נריך יום הכיפורים ג"כ, כי המורה מה שקבעה כפרה זו היא הכפרה, רק אותם שאין להם כפרה, או בזמן הזה, על זה נשנו ארבעה חילוקי הכפרה.

[כא] וצריך תוס' שוועת י"ג ע"א סוד"ה דעבר, דמצוה צריכתא דיום הכיפורים אינו מכפר אלא סוף היום, ע"ש.

ובספר תוספת יום הכיפורים פ"ו ע"א [ד"ה עבר על ל"ת] הקשה, מאי נפקא מינה דחולין עד יום הכיפורים ולא נחכר מיד, הא יום הכיפורים יכפר לו, ואי דמת קודם יום הכיפורים הא מיתה מכפרת ומאי נפקא מינה, ע"ש. ואפשר ליישב לפי מה שמצוה בש"ס ר"ה י"ז ע"א דמעביר ראשון ראשון, ויש הרבה שיטות בזה, ולהשיטה דשני עונות הראשונים מוחלין בלא משווא והחשבוני מן השלישי ואילך, יש לומר הא דמחשבוני משלישי ואילך אינו בלא נחכרו הראשונים, כגון דלא עשה משווא, או איהו עברה שלא נחכרה לו כדניה דלא מהני משווא לחוד, או מ"מ מוחלין על שמי עבירות הראשונות ומחלין לחשוב מהשלישית. >והרא"ש שם [פ"א סי' ה'] יש לו שיטה אחרת בזה, אך נריך אריכות לברר השיטות, ואין כאן מקומו. והא ראינו דמצוה בש"ס שם ועון עזמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות אף הראשונים נחשבים. מוכח דמיידי דלא נחכרו לו, דאי נחכרו היאך עונשין אותו, ומאי ועון אינו נמחק. אצל אם דרך משל עבר על מצוה עשה ועשה משווא כהוגן ונחכר לו, ואחר כך עבר עוד ועשה משווא, ואחרי זה עשה פעם שלישית עברה, צדאי השלישית נחשבת ראשון, ונהוג במדה זו להעביר ראשון, כי היאך נחשב הראשונות מה לי חטא בפעם ראשונה מעולם, או עשה משווא ונחכר, או ליה כאלו לא חטא עמה רק פעם ראשונה, ונחשב מן העון עמה, וזה ברור.

א"כ נפקא מינה במאי דלא נחכר לו עד יום הכיפורים, דאיתו עון נחשב, כגון אם הוא עברה ראשונה, ועשה עד יום הכיפורים עוד שמי עבירות, האחרונה נחשבת דהו ליה חטא שלישי, ונענש אם לא עשה משווא כהוגן, כיון דהראשון לא נחכר לו נחשב שפיר, ומוין ראשון ממנו. אצל בעברה שנחכר לו לגמרי, צדאי אינה נחשבת כלל והו ליה שמי ראשון, ואם גם השני נחכר בשווא כהוגן השלישי נחשב לראשון, וכן הרבה פעמים. הכלל, אם נחכרו הראשונות לגמרי אין מוין הראשונות כלשון הש"ס ועון עזמו כו', והיאך יהיה לו עונש אם נחכר, אצל בלא נחכר מוין ראשון ושי. ואף אנו נאמר דאי עונשין על העשה וחולין, מ"מ עכ"פ החטא השלישי נחשב לו, כן נראה ברור.

אין נריך יום הכיפורים, והלוקין עליהם נריך יום הכיפורים, ור' ישמעאל ג"כ סובר דרק על הלא תעשה שלוקין משווא ויום הכיפורים מכפר.

ואין מצוה בדברי ר' ישמעאל חילוק בין שוגג למזיד, נראה דהר"ם, דאף בשוגג נריך משווא ויום הכיפורים, ונמזיד ג"כ מכפר משווא ויום הכיפורים.

ונראה דאם עבר עברה שיש בה מלקות ולקה, נחכר משווא עם המלקות. וכן נראה מלשון הר"מ פ"א ה"א, דחייב מלקות אין מחכפרין בלקימת עד שיעשו משווא, נראה דאם עשו משווא נחכרו בלקימת לבד ואין נריך יום הכיפורים, וגם לא גרע מיפורים, דמלקות הו ליה יפורים, ויפורים צדאי אין נריכים יום הכיפורים, כנראה מהש"ס דיומא פ"ו ע"א דשלשה חילוקי כפרה הם, ומשווא אינה מהחילוקים, דנריך משווא עם כל הכפרות, אצל חוץ משווא אין כפרה אחת נריכה לחברתה, אם כן בנלקה צדאי נחכר עם המשווא בלא יום הכיפורים, וזה ברור ופשוט. רק ר' ישמעאל מיידי היכא דלא נלקה, כגון בשוגג או בלא התראה או בזמן הזה, דמשווא נעלמה אינה מועילה, ועם יום הכיפורים מכפרת, כן נראה פשוט, ועיין בשוועת ח' ע"א.

שבועת שוא [יט] והנה, שוועת שוא היינו לאו דלא תשא, אינו מצוה בדברי ר'

ישמעאל חילוק, נראה דדינה ככל הלא תעשה שאין מועילה משווא לחוד, רק עם יום הכיפורים מכפרת אף על לאו דלא תשא, וכן נראה מדברי הר"מ שלא חילק. ועי"ש בקוגיא דיומא פ"ה ע"ב, דבר יהודה מוקי המשנה דמשווא מכפרת על עשה ולא תעשה, היינו ניתק לעשה, ועל לא תעשה גמורה אין משווא מכפרת, ופריך על זה מצריכתא דאלו הן קלות חוץ מלא תשא, ומתוך לא תשא וכל דמדי ליה, היינו שאר חייב לאוין דלוקין, וכן מתרין עוד ברייתות. א"כ לפי זה כל חייב לאוין שיש עם לא תשא דאין משווא לחוד מכפרת אצל עם יום הכיפורים מכפרת, וזה בכלל חמורות שצמנה שם דמצוה דעל החמורות משווא חולה ויום הכיפורים מכפר. ונצריכתא אחרת מצוה לפי שנאמר בחורב משווא ונקא, יכול אף לא תשא עמהם, תלמוד לומר לא יקא, יכול אף שאר חייב לאוין כן, תלמוד לומר אשר יש אה שמו גו', שמו הוא דאינו מנקה אצל מנקה שאר חייב לאוין, חוין דלא תשא חמור משאר חייב לאוין, ובאמת שם רוצה לומר דכל חייב לאוין סגי בשווא לחוד, ולא תשא חמור, עי"ש ברש"י ג"כ, דאין מועיל משווא לחוד. אצל לפי מה דפסקין דכל חייב לאוין לא מהני משווא לחוד רק עם יום הכיפורים, נראה דשוועת שוא ג"כ דינה הכי דמשווא עם יום הכיפורים מכפר, עי"ש בקוגיא דלכאלי עתמה הו בכלל חמורות דמשנה דמשווא ויום הכיפורים מכפר.

והר"ב בפ"א ה"ב כתב לענין כפרת שעיר המשתלח דאלו הם קלות עשה ולא תעשה, וחמורות היינו כריתות ומיתות בית דין ושוועת שוא, עיין גלשונו, נראה דשוועת שוא היא בכלל כריתות ומיתות בית דין, א"כ אין מועיל משווא ויום הכיפורים, כמו שיתבאר לקמן [אות כ"ב] בס"ד דכריתות ומיתות בית דין לא מהני משווא ויום הכיפורים. אך אין ראייה, דלענין כפרת שעיר המשתלח סובר כרז יהודה בשוועת י"ב ע"ב דכל הלא תעשה הן קלות, לא כסתם משנה דיומא דמוקי ציתק לעשה, עיין בבבא משנה, א"כ כיון דמצוה דלא תשא חמור, הוא בכלל החמורות ככריתות ומיתות בית דין דנקראים שם חמורות. אצל כאן, אם נאמר דר' ישמעאל אינו חולק על המשנה, כדעת הרב בעל טורי אבן [לעיל סוף אות י"ד], א"כ עשה שר' ישמעאל אמר היינו עשה ולא הייתק לעשה הוא בכלל עשה, והם הקלות שצמנה, ולא תעשה שר' ישמעאל אומר היינו החמורות שצמנה, א"כ הו ליה לא תשא וכל דמדי ליה, א"כ אין לא תשא חמור מלאו שיש בו מלקות, ומשווא ויום הכיפורים מכפר. ואם נאמר דר' ישמעאל חולק על המשנה, א"כ אינו פורט כלל חומרא בשוועת שוא

וראיתי (יח) באגדה הירושלמי עם פירוש היפה מראה שמצא הקושא מאי נפקא מינה תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, ומירך דמירי דביני לביני חזר מתשובתו, על כן יום הכיפורים מכפר. ואין זה סברא אלא כלל, דאם חזר מתשובתו בודאי הו' ליה כאלו לא שב ואין יום הכיפורים מכפר, כן נראה פשוט ואין זה סברא כלל דחזר מהתשובה ומכל מקום יהיה מועיל.

והחילוק [וכב] הכפרה השלישי, מחייבי כריתות ומיתות בית דין, וכבר כתבנו [סוף אות י"ט] דשנועט שוא ג"כ בכלל. והוא הדין עבירות שיש בהן מיתה בדי שמים הן חמורות, ויחזיר לקמן הכלל.

ומבואר בגמרא פ"ו ע"א דתשובה ויום הכיפורים חולין ויסורים ממרקין, וכן כתב הר"מ פ"א ה"ד, וכבר כתבתי לעיל [אות י"ח] דנראה דאין צריך יום הכיפורים, כמו שפירש"י שם ד"ה אמר לו, דתשובה היא עם כולם, אבל שלש הכפרות אין אחת צריכה להצטרף. אי"כ בתשובה ויסורים נחפז לו אף בלא יום הכיפורים, אך אשמועינן דאף עם יום הכיפורים לא נחפז לו, אבל בתשובה עם יסורין אין צריך יום הכיפורים. אך מלשון הגמ' ויסורים ממרקין, והיינו גמר, וכן הוא לשון הר"מ כאן, תשובה ויום הכיפורים חולין ויסורים גומרין הכפרה ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיצאו כו', נראה דתשובה ויום הכיפורים ג"כ מכפרין קצת רק לא נגמרה הכפרה רק ע"י יסורים, אי"כ אפשר דלר"ך יום הכיפורים גם כן לכפר קצת, ואז ע"י יסורים נגמרה הכפרה. וכן מצא בסדר משנה בשם הירושלמי [יומא מ"ב ע"ב], דתשובה ויום הכיפורים מכפרין קצת, ע"ש.

אחר זה ראיתי באגדה הירושלמי עם פירוש היפה מראה, מבואר שם דעבר על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים מכפרין מחלה ויסורים מכפרים מחלה, ובחילול השם תשובה ויום הכיפורים מכפרין שלש ויסורין שלש ומיתה שלש. וע"ש ציפה מראה שכתב דלש"ס דידן אין יסורים צרימין ליום הכיפורים, ואין המיתה צריכה ליום הכיפורים וליסורים, ולהירושלמי כל אחד מהשלש שוים בצפירתם, ואותן החמורות מיסורים ואין צרימין נמי ליום הכיפורים. אך בש"ס דידן גם כן צ"ע הלשון ממרקין, נראה דגומרין צריך אחר, ולא קאמר כמו קודם, יום הכיפורים מכפר, והו' ליה גם כן לומר תשובה ויום הכיפורים חולין ויסורים מכפרין, ואחרי זה כולם חולין ומיתה מכפרת. וגם לשון הר"מ גומר נראה כן, אך אי הו' הר"מ סבירא ליה כהירושלמי היה כותב כן בפירוש, וז"ע כעת.

וכב [בג] ראיתי ציפה מראה שם שכתב דכריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים חולין, דוקא עם יום הכיפורים, אבל תשובה לבדה אינה תולה כלל בחמורות לש"ס דידן, דאי לא, למאי נפקא מינה נקט תשובה ויום הכיפורים חולין, וכן בחילול השם נקט תשובה ויום הכיפורים ויסורים חולין, מוכח דתשובה לבד אינה תולה בחמורות, ובחילול השם אף עם יום הכיפורים אינה תולה, ע"ש.

ולענ"ד אינו דקדוק, דנקט רבותא בחמורות תשובה ויום הכיפורים חולין כו', היינו אף דגם כן היא כפרה, מ"מ אין כח [רק] לתלות, ובחילול השם אפילו יסורים חולין. ומ"מ מסתברא דתשובה לבד חולין ג"כ, רק אפילו עם עוד כפרות אין מועילין לכפר, רק כמו שמבואר, כן נראה.

וכד [חילוק הכפרה] הרביעי, חילול השם. תשובה ויום הכיפורים ויסורים חולין, ומיתה ממרקת. והנה לפי הש"ס דין נזכר לומר דמיתה לחוד עם תשובה ג"כ ממרקת, כמו שכתבתי לעיל בסמוך [אות כ"ב]. אך הלשון ממרקת נראה דגומרת. ופירושלמי מפורש דתשובה ויום הכיפורים מכפרין שלש ויסורים שלש ומיתה שלש, כמו שכתבתי לעיל. וגם לענין התשובה לחוד אס תולה, הכל כמו שכתבתי בסמוך [אות כ"ג].

והנה בשתי החלוקות הראשונות, היינו קלות בתשובה לבד והיינו עשה ולא תעשה שיתק לעשה, ולא תעשה גמור עם יום הכיפורים, כתבנו לעיל [סוף אותיות י"ד, י"ט] דאפשר דר' ישמעאל לא פליג על משנתו, דעשה דקאמר, לאו הניחא לעשה בכלל, עיין לעיל. אבל בלשון החמורים שר' ישמעאל מציין יסורים, וחילול השם מיתה, נראה דפליג, דבמשנה מבואר סתם על החמורות, ונראה דבכלל החמורות אף כריתות ומיתות בית דין וחילול השם בכלל, ומכל מקום מבואר דתשובה ויום הכיפורים מכפרין. וגם מדכולל המשנה מיתה עם יום הכיפורים, כמבואר

(יח) במהדורות קודמות נדפס קטע זה לקמן אחרי אות כ"ג.

(ט) בירושלמי שבועות פ"א ה"ו [י' ע"א] מפורש להדיא דלרבי יום מיתה ויום

במשנה מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה, נראה דכפרתן שוה, כשם שמיתה מכפרת על כל החמורות, כך יום הכיפורים. על כן נראה דר' ישמעאל חולק על המשנה, והר"מ פ"א ה"ד פוסק כר' ישמעאל, דר' אלעזר כן עזירה ור' מתיא כן מרש סוברים כותיה, וגם פירושלמי מחשב ר' עקיבא עמיהם, ופוסק הר"מ כותיה. וגם לפי גמרתנו [פ"ה ע"ב] דמוקי המשנה אפילו כרבי, ויום הכיפורים לא בעי תשובה, בודאי חולק ר' ישמעאל דסובר תשובה עם כל אחד, והר"מ פוסק כותיה.

וכה [ומדברי הר"מ כאן מבואר דעבר על עשה שאין בו כרת אינו מ"מ עד שמוחלין לו, נראה דעשה שיש בו כרת הו' ליה בכלל חייבי כריתות. וסתמא מבואר עבר על כריתות ומיתות בית דין כו', ולא נזכר חילוק בין עשה ללא תעשה, מבואר דהוא בכלל כריתות ומיתות בית דין. ואין לנו מלכות עשה שיש בהן כרת רק שמים, פסח ומילה.

והר"מ פ"א ממילה ה"ב כתב וז"ל, וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצוה עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד, עד כאן לשינוי. וכוננו בזה שכתב במזיד, היינו דאם נאנס אחר כן כגון שנחלה ואינו יכול למול ומת אין עליו חיוב כרת, כי אינו חייב כרת רק בנזיל והיה מזיד עד המיתה, ואז חל עליו חיוב כרת היינו כרת הנפש רחמנא ללן, אבל כל זמן שהוא חי אינו עובר בכל יום רק בעשה, כמפורש בדבריו. אי"כ אם חל עצמו, על העבר מהני תשובה לחוד, ואפילו לא חל עצמו כגון שנחלה, מ"מ אם עושה תשובה מתכפר דלא עבר רק על העשה. וא"כ במילה לא משכחת שלא יתכפר לו בתשובה לחוד, דכל זמן שהוא חי מהני תשובה, רק לאחר מיתה נחייב בכרת, ואז לא שייך תשובה כי אין חשבונו גו', ומס' ושלום מקבל עונשו, אבל בחייו מהני תשובה לחוד, וכגון דמל עצמו, או שאינו יכול למול, דאי לאו הכי לא הו' תשובה דטובל כו', וזה פשוט.

אך בפסח אם לא עשה פסח ראשון ופסח שני במזיד, חייב כרת, והו' פסח ליה עשה שיש בו כרת. וכן אם הו' צראשון ושגג בשני מ"מ חייב כרת, כמבואר בר"מ פ"ה מקרבן פסח ה"ד, וכן אם שגג צראשון והו' בשני, ג"כ חייב כרת כמבואר שם. ואם הו' צראשון ומת קודם השני, עבר ג"כ על עשה שיש בו כרת, כי חייב כרת על הראשון, ע"ש בר"מ וחיוב. הכלל, לדעת הר"מ לא משכחת עשה שיש בו כרת רק פסח ולא מילה. אך דעת הראב"ד דה"ל מילה שם, דכל יום איכא כרת, רק נפטר במל עצמו, אי"כ גבי מילה שייך ג"כ זה, ע"ש.

וכן [יש] מלכות עשה שיש בהן מיתה בדי שמים, כמבואר בר"מ פ"ט מסנהדרין ה"ג, המשמש בלא קידוש ידים ורגלים, וכונש נזואתו, ונציא העובר על דברי עצמו. וכבר כתבתי [נאות כ"ב] דמיתה בדי שמים הו' ככריתות ומיתות בית דין, אי"כ זה ג"כ בכלל. וראיתי בספר עשרה מאמרות מאמר חיקור דין חלק א' פסח, כתב ג"כ דמיתה בדי שמים היא חמורה כמו כריתות ומיתות בית דין, ע"ש שמפלג הרבה בין חילוקי כפרה, ולא עיינתי בדבריו, ואני מתנחלה לאני נבאלי רק לעורר.

וכן [ועיין] בספר יפה מראה ציומא שם שחקר, הא דמיתה ממרקת אי דוקא מיתה בלא עת, אבל מיתה כדרך כל האדם אינה ממרקת, או בכל ענין ממרק, וע"ש דמסיק דכלל ענין ממרק, וכן הדעת נוחת.

והנה בשנועות י"ג ע"א מבואר שם פלוגתא דרבי ורבנן, רבי סובר על כל עבירות שצתורה, אפילו חייבי כריתות ומיתות בית דין, יום הכיפורים מכפר בלא תשובה, חוץ משלש עבירות פורק עול ומפר כרת ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אין יום הכיפורים מכפר בלא תשובה, רק עם תשובה או יום הכיפורים מכפר אף על שלש אלו. ולא נתבאר שם דבר רבי בפירוש אס מיתה כמו יום הכיפורים מכפר בלא תשובה על שאר עבירות, ועל אלו השלש בתשובה, או אין דינה כיום הכיפורים. וציומא פ"ה ע"ב מבואר במשנה, מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה, ובגמ' מקשי על זה, עם התשובה אין בפני עצמן לא, נימא דלא כרבי, דחניא רבי אומר על כל עבירות שצתורה כו' אין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר וכו', ותיראו, אפילו חייב מיתה רבי, תשובה בעי יום הכיפורים יום הכיפורים לא בעי תשובה. והנה מקושים המקשן דמקשה עם התשובה אין בפני עצמן לא, ונקט לשון עצמן בלשון רבים, נראה דסובר דלרבי מיתה לא גרע מיום הכיפורים, ומקשה מבחינתא דשם אף דאין נזכר מיתה רק יום הכיפורים, מ"מ זה סברא אלא דמיתה לא גרע מכפרת יום הכיפורים. אך מתירין התרין שמתרין רק מיום הכיפורים, ואמר דיום הכיפורים לא

הכיפורים שוים לענין זה. ועיין בירושלמי סוף יומא [מ"ב ע"א] בפני משה, שכן צריך לגרום גם שם.

חייבי כריתות ומיתות בית דין

אם הם צריכים כפרת יומה

בחמורות אם תשובה לבדה תורה

חילול השם

עשה שיש בו כרת

מילה

פסח

חייבי מיתות בדי שמים

כפרת המיתה

נעי תשובה ולא נקט מיתה, על כרחך נראה דוקא יום הכיפורים ולא מיתה, אך יש לדחות זה.

וגם מצד הסברה נראה דמיתה ג"כ מכפרת, כיון דרצון בשבועות שם פליגי על רבי וסוברים דאין יום הכיפורים מכפר בשאר עבירות נלא תשובה, ומוקי לה קרא דהכרת גו' היינו דמיתה מכפרת בלא תשובה, ולא יום הכיפורים, א"כ למה נשוי פלוגתא רחוקה בין רבי לרבנן. לידוע כל היכא דיכולין להשוות פלוגתא של תנאים ואמוראים משוין, וכאן נאמר דרבי סובר דרק יום הכיפורים מכפר בלא תשובה ולא מיתה, ורבנן סוברים דרק מיתה מכפרת בלא תשובה ולא יום הכיפורים, טוב לומר דכולי עלמא סברי דמיתה היא כפרה יותר, רק רבי סובר דיום הכיפורים מכפר וכל שכן מיתה, ורבנן סוברים דדוקא מיתה ולא יום הכיפורים, ואין כאן פלוגתא רחוקה כל כך. וכן מוצא בשבועות שם בתוס' ד"ה בעומד במדרו, בסוף דגריהם כתבו, אבל לרבי מיתה ויום הכיפורים בלא תשובה ממרקת לגמרי בשאר עבירות כו', מוצא להדיא בדגריהם דלרבי מיתה מכפרת ג"כ כמו יום הכיפורים. וכן נראה מהתוס' ביומא בסוגיא זו ד"ה עס, דכללו מיתה ויום הכיפורים כאחד, ע"ש. ומהיכן למדו רשמינו כן, אך כמו שכתבתי, למה נשוי פלוגתא רחוקה, על כן נריך לומר כן, וגם בלשון הש"ס דיומא נראה כן כמו שכתבתי.

אך קשה מאד, אם נימא דרבי סובר דגם מיתה מכפרת בלא תשובה בשאר עבירות כמו יום הכיפורים, היאך אמרינן לקמן [בשבועות שם], מודה רבי בכרת דיומא, דאי לא לא משכחת לה כרת על עינו ומלאכה, דיום הכיפורים מכפר, ואמרינן אלמא לא, משכחת לה דעבד בלילה ומית דלא אחי ימא לכפורי ליה, אי נמי דאכל אומא וחנקיה, והיינו דלא עבר רגע מיום הכיפורים לכפר ליה. ואי נימא דמיתה מכפרת כמו יום הכיפורים, א"כ אכתי לא משכחת כרת דיומא, או דיום הכיפורים מכפר ליה, או אם מת דלא היה שהות ביום הכיפורים לכפר, המיתה מכפרת לו, א"כ על כרחך נריך לומר דמודה רבי בכרת דיומא, אך אי אמרינן דמיתה לא מכפר לרבי ניחא. ולפי מה שכתבתי, וגם התוס' כתבו כן, דלרבי מיתה מכפרת כמו יום הכיפורים, צ"ע גדול מסוגיא זו.

שוב האיר השי"ת עיני, ורליתי במהרש"א שם שהקשה על רש"י שכתב שם בד"ה ורבנן, דלרבנן מיתה מכפרת אחר יום הכיפורים, ומנא ליה לרש"י זה, וכתב דמוכח דרבי סבירא ליה דמיתה לאחד אינה מכפרת מהאי דאכיל בלילה ותנקתו אומא כמו שכתבתי, א"כ הווי סברות רבי ורבנן הפוכות, דרבי סובר דיום הכיפורים מכפר ולא מיתה, ורבנן סוברים דמיתה מכפרת בלא יום הכיפורים, על כן דעת רש"י דרבנן סוברים ג"כ דאין מיתה מכפרת בלא יום הכיפורים, א"כ לא הוי פלוגתא רחוקה כל כך, ע"ש. והנאני מאד שכונתי לדעתו הקדושה, דמוכח דלרבי אין מיתה מכפרת. אך התוס' כתבו שם בפירוש דמיתה מכפרת לרבי כמו יום הכיפורים, וז"ע מסוף הסוגיא דמוכח דלרבי מיתה לא מכפרת כמו שכתבתי. וגם לרש"י קשה, מנא ליה, כיון דחכמים ילפי מפסוק הכרת גו' דמוכח בשאר עבירות דמיתה מכפרת, ושם לא נזכר יום הכיפורים כלל, וז"ע.

והנה על רבי בודאי חולק ר' ישמעאל בארבעה חלוקי כפרה, שהוא סובר דבלא תשובה אין מיתה ויום הכיפורים מכפרים כלל, דתשובה עס כל אחד בעינן, וגם על החמורות לא מהני אפילו תשובה ויום הכיפורים, א"כ בודאי חולק על רבי.

[כח] ועתה נבאר סברת רבנן דחולקין על רבי בשבועות שם, וסוברים דאין יום הכיפורים מכפר בשאר עבירות לשאינן שבים. ומצא שם דאף על הקלות, כגון עשה, מ"מ סוברים דאין יום הכיפורים מכפר בלא תשובה, ודרשו לקרא דהכרת וגו' דעל שאר עבירות אפילו חמורות, היינו כריתות ומיתות בית דין, נמכר במיתה בלא תשובה, חוץ משלש אלו, היינו פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אין מיתה מכפרת בלא תשובה, רק מיתה עס תשובה מכפרת. והנה ר' ישמעאל בארבעה חלוקי כפרה, שאומר רבי אלעזר בן עזריה שלשה הם ותשובה עס כולם, מוצא דחולק על רבנן ג"כ, וסובר דבלא תשובה אין

מיתה בלא תשובה

מיתה מכפרת כלל אפילו בשום עברה. וגם בשלש עבירות דרבנן סוברים דמיתה עס תשובה מכפרים, ור' ישמעאל לא מפליג, נראה דעל כל עבירות תשובה עס יסורים מכפרים, חוץ מחילול השם נריך תשובה עס מיתה, ולרבנן נראה דעל שלש עבירות הללו לא מהנו תשובה עס יסורים רק תשובה ומיתה. והר"מ כאן לא הביא רק דברי ר' ישמעאל, ופוסק כוותיה הן בשאר עבירות בלא מכפרת מיתה בלא תשובה, וכן אפילו באלו השלש, חוץ מחילול השם, מהני יסורים עס תשובה, ועיין בלחם משנה ה"ג. וכבר כתבתי [באות כ"ו] דדעת רש"י דרבנן סוברים דבשאר עבירות נריך יום הכיפורים עס מיתה, ולדעת התוס' אין נריך יום הכיפורים. ונריך טעם למה פסק הר"מ כר' ישמעאל נגד רבנן.

ונראה דהר"מ סמך על משנה מפורשת דהיא בלא כרבנן, דמצא דמיתה בלא תשובה אינה מכפרת, והיא בסנהדרין מ"ג ע"ב. היה רחוק מביט הסקילה וכו' אומרים לו המודה שכן דרך כל וכו' שכל המעודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בענן וכו', ומיין שפיר לו וידוי שנאמר כו' ביום הזה כו' ואין אחת עכור לעולם הבא. א"כ שם מיירי בחייב מיתות, והוי ליה שאר עבירות שאינן מאלה השלש, וגם סתמא קמי, נראה דאם אין מעודה אין לו חלק כו', ולרבנן הא המיתה מכפרת אפילו בלא תשובה, על כרחך האי משנה בלא כרבנן. וגם מאי ראינו מייתי המשנה מעין דהתורה והיה לו חלק לעולם הבא, הא עכין מפר ברית היה כמצא בש"ס שם מ"ד ע"א, ובמפר ברית לא מהני מיתה לאחד אף לרבנן כמצא כאן, אבל בשאר עבירות יש לו חלק לעולם הבא, אפילו לדעת התוס' בשבועות י"ג ע"א ד"ה בעומד, שדעתם שמיתה אינה ממרקת לגמרי רק ביסורין קצת שדינן אותו אחר המיתה. א"כ מהמשנה מוצא דאין מיתה מכפרת בלא תשובה כלל בלא כרבנן. אך מה שכתבתי דעכין היה מפר ברית אינה קושיא כל כך, דמשוך בערלתו אינו מפר ברית מן התורה, כמצא ביצמות ע"ב ע"א דמשוך נריך למול רק מדרבנן. עכ"פ מהמשנה מוצא דוקא המעודה יש לו חלק, ולרבנן מיתה מכפרת בלא תשובה, על כרחך המשנה לא אחי כרבנן.

וגם בדף מ"ז ע"א שם גבי קדשי עיר הנדחת דיומא, [נקמי צמרא], אמאי, כיון דאיקטל הווי להו כפרה וליסקו לגנוה, ומירין אבי דמת מתוך רשעו לא הווי ליה כפרה, ע"ש, מוצא דלכולי עלמא מת [בדרבנן] מתוך רשעו אין לו כפרה, ומסמייע מצרייתא, דתני ר' שמעיה, יכול אפילו עירשו אצותיו מדרכי יצור יטמא, תלמוד לומר נעמיו, נעושה מעשה עמיו, אלמא דמיתה בלא תשובה אינה מכפרת ע"ש. ורש"י שם פירש אינו עושה מעשה עמך פורש מדרכי יצור כו' כגון מומר, וא"כ אפשר דהוי ליה בכלל פורק עולא. אך באמת הר"מ צ"ב מאלל ה"ח כתב הפורשים מדרכי יצור בדרך אחר, ע"ש. גם איני מבין, [למה לא נפרש] כמו בהכאה וקללה של אביו ואמו, אם הוא רשע אף בשאר עבירות, עיין ביצמות כ"ב גבי ממזר, דאינו חייב על הכאה וקללה בלא עשה אביו תשובה. הכלל, עיין בסנהדרין שם מוצא להדיא דמת מתוך רשעו אפילו בשאר עבירות של מיתות בית דין אין לו כפרה במיתה, א"כ האמוראים האחרונים פליגי על רבנן דשבועות, וגם המשנה דשם והצרייתא דר' שמעיה סבירא להו כן, על כן פוסק הר"מ בלא כרבנן.

[כט] ונהנה צמרא שם מ"ז ע"א יש פלוגתא בנהרג ציית דין מתוך רשעו, דנהג סובר דמתכפר לו, ואבי סובר כיון דצדין נהרג לא הווי ליה כפרה. והנה הלכה כרצא לגבי אבי, וגם האמוראים שם, ורב אשי דהוא נהרג ג"כ סובר שם דמיתה וקבורה מכפרת ע"ש. ולכאורה קשה על זה מהמשנה דסנהדרין דליף מעכין דדוקא על ידי תשובה מכפרת, והר"מ פ"א ה"א פוסק דחייב מיתות בית דין אין מתכפר להם בלא וידוי, והכסף משנה הרשים מהמשנה שהצאנו, וז"ע דפסק בלא כרצא ורב אשי דסוברים דנהרג אף צדין מ"מ נמכר, וגם רב יוסף סובר כ"ה ע"ש בסוגיא. על כל פנים המשנה מ"ג ע"ב והצרייתא דרב שמעיה וכולהו [אמוראים] סוברים דמיתה בלא תשובה אינה מכפרת, על כן פוסק הר"מ כן. אך מה שהקשינו ז"ע, דפוסק דחייב

בלא התודה, ואז אחי הסוגיא רק כמאן דבעי תשובה בהדי מיתה ולא כרבנן. ועיין בהערה הבאה, שכן כתוב בחידושי הר"ן דהכא איירי בלא התודה.

(א) כ"כ בחידושי הר"ן שם, דסוגיין באנשי עיר הנדחת שלא קיבלו עליהן את הדין, ובכה"ג אין המיתה מכפרת למומר ופורק עול, ולאו בכל המיתים קאמר, דשאר חייבי מיתות ב"ד וכריתות יש להם חלק לעוה"ב דמיתה מכפרת להם. ונראה שכונתו לפרש הסוגיא אליבא דרבנן, וכמש"כ רבינו.

(ב) עיין בט"ז יו"ד סי' שצ"ו סק"ב.

(כ) רבינו מפרש "מת מתוך רשעו", היינו שמת בלא תשובה, וכו"ע ס"ל התם דאי מיית כי אורחיה לא הווי ליה כפרה. אך עיין ביד רמה שם שהקשה הא כל המומתין מתורין, ומוקי ה"ג בהתודה, והא דמהני התשובה הוא לעוה"ב כשיחיו המתים, ואביי איירי כל זמן שהוא מת. אולם חילוק זה שבין כפרה לכפרה כבר כתבוהו התוס' בשבועות י"ג ע"א ד"ה בעומד במדרו, וכתב רבינו לקמן בסוף אות כ"ט, דלשיטה זו אין להביא ראיא מסוגיא זו בלא כרבנן. וכונת רבינו, דאם לא נחלק בין הכפרות, אי אפשר לפרש הסוגיא בהתודה, דא"כ הסוגיא בלא כמאן, דבהתודה לכו"ע נמכר לו במיתה, ובע"כ דאיירי

מיתות בית דין אין מתכפר להם בלא תשובה, הא רב יוסף ורנא ורב אשי סוברים דמתכפר^(א) עין בסוגיא, וי"ע.

גם י"ע בסוגיא שם, דאבי סובר דמיתות בית דין אינה מכפרת כיון דנדין הוא, ומציא ראייה מהמשנה דלא היו קוצרין אותו בקצרי אבותיו, ואי אמרת הוא ליה כפרה ליקצריה, על כרחך דאין לו כפרה. וקשה הא במשנה [מ"ג ע"ב] מטאיר דאומרים לו התודה, א"כ חייב מיתות בית דין מתודים, וסממא מטאיר במשנה דלא היו קוצרין כו' אף שהתודה, א"כ [הא] נעשה תשובה ומת כולי עלמא סבירא להו דמכפרת אף ר' ישמעאל, א"כ אמאי אין קוצרין אותו בקצרות אבותיו. ולשאר אמוראים דסוברים דעס נערא דקיבירא פורתא ניחא, כיון דתשובה אינה מועלת בעצירות חמורות כללו רק עם מיתה ונערא דקיבירא. אבל לאבי דמוכח דאין מיתה מכפרת, אף בבית דין, בלא תשובה, הא סממא קמני אף נעשה תשובה, ואו ודאי נמכפר אליבא דכולי עלמא נעשה תשובה ג"כ. וג"כ מאי דמי אבי ראית רב יוסף, דרב יוסף מיימי שפיר ראייה מקדשי מוצה של עיר הנדחת דיתמותו דהואיל ונדחו ידחו, דאי מחמת זנה רשעים כיון דליקטל אית להו כפרה, והיינו דסממא קמני אפילו התודה, דאומרים להו התודה שדרך כל כו' כמטאיר במשנה, א"כ עם תשובה נדאיי מכפרת הריגה אפילו מת מעצמו, ועל כרחך לומר כיון דאיתיה וכו', ומאי דמי אבי מת מתוך רשעו, דבאמת מיימי אף אם מת מתוך תשובה, ע"ש בסוגיא ופראה דל"ע.

וז"ל נראה ליישב דבאמת דינא הכי דתשובה עם מיתה מכפרת, אבל תשובה גמורה דוקא, וזה קמי שמיא גליא, והש"ס מודיע לנו דתשובה מועלת, אבל אנוחנו לא ידענו אם זה עשה תשובה גמורה, א"כ כיון דהוא רשע, אף שאמרין לו שיתודה ויעשה תשובה, אין אנוחנו יודעים מה שבלבו, אולי אפשר פקר דאינו מתחרט באמת בלב. על כן שפיר מקשה אבי על רב יוסף, דאפשר דאין מקריצין משום זנה רשעים, על כן קדשי מוצה ימותו דמת מתוך רשעו וכו' אינו מתכפר לו, ומיין אנו יודעים שעשה תשובה באמת. וכן סבירא ליה אף שנהרג על פי בית דין כדן כמו עיר הנדחת, מ"מ אין אנו יודעים אם עשה תשובה, על כן אין קוצרים אותו בקצרות אבותיו כיון דהוא מוחזק לרשע, ועל התשובה אין אנו יודעים, ומיתה נעצמה אינה מכפרת. ובמשנה עלה טובה יהיבין ליה שיתודה וישו באתם ויתכפר לו, כי תשובה עם מיתה מכפרת, אבל אנוחנו לא ידענו, על כן ניחא שם הסוגיא, וזה ברור ופשוט.

אך מה שהקשינו לעיל קשה, דכאן סוברים רב יוסף ורנא ורב אשי דמיתה על כל פנים על פי בית דין מכפרת בלא תשובה, ואמאי לא מקשינן עליה במשנה [מ"ג ע"ב] דמטאיר ומיין שפיר לו וידיו, נראה דבלא תשובה אינו מתכפר. ונראה דהם סוברים כרבנן דשטעו דמיתה לחוד מכפרת^(ב), עכ"פ היה להש"ס לפלפל בזה ולימא מתניתין דלא כרבנן, וגם יש להם להקשות על האמוראים במשנה ולפלפל בזה, והר"מ [פ"א ה"א] פוסק בפירוש דאין מיתה בית דין מכפרת בלא תשובה דלא כהאמוראים ודלא כרבנן בשטעו, ולדברי החוס' בשטעו י"ג ע"א ד"ה בעומד, שמתלקים בין כפרה לכפרה, הכל ניחא^(ג), אך דברי החוס' י"ע, ואין כאן מקומו.

ולדברי הר"מ, כיון דר' ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה ור' מתיא בן טרס סוברים כן דמיתה לחוד אינה מכפרת, וגם המשנה דסנהדרין וגם הנרייטא דר' שמעיה וגם המשנה דיומא דמטאיר דמיתה מכפרת עם התשובה, על כן פוסק כוותיהו. ובעמדי בזה אני רואה כי לפלפל ולבזר כל הדברים לר' אריכות גדולה, ואין הזמן גורם נעת לטייל באריכות, על כן מוכרח אני לקצר ולכתוב עוד קצת דברים בקצרה, והש"ס ברוב חסדיו יגמור עלי ואשנה פרק זה באריכות. ועיין מה שכתב האחרונים בזה, ולא עיינתי בדבריהם היטב, וכחנתי הנלעג^(ד) בס"ד.

[ל] וכל זה בעצירות שאין בהם קרצנות כמו שכתבתי [באות כ'] או בזמן הזה, אבל בזמן המקדש היתה עוד [כפרה] חוץ מהקרצנות כפרה, ובאותן שאין בני קרבן היה [מכפר] שער המשתלח ביום הכיפורים. ומטאיר במשנה דשטעו ד' ע"ב דשער המשתלח מכפר על כל עצירות שבתורה, בין קלות היינו עשה ולא תעשה, ובין חמורות היינו כריתות ומיתות

שער המשתלח

בית דין, בין בשוגג בין במזיד, על כל עצירות שבתורה שער המשתלח מכפר. ואינו מטאיר במשנה אם לר' ג"כ תשובה או לא. ובש"ס י"ב ע"ב מקשה, אי דעשה תשובה למה נקט שער המשתלח, והא חניא עבר על מלות עשה ועשה תשובה לא זו משם עד שמואלין לו, א"כ אינו לר' כפרת שער, ואי בלא תשובה, וזה רשעים תועבה, ואמאי מכפר. ומסיק, שהמשנה בלא עבד תשובה, ורבי היא דסובר דעל כל עצירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר, חוץ משלש, פורק עול ומגלה פנים וכו' ומפר ברית, אין יום הכיפורים מכפר בלא תשובה ולר' תשובה, וכן מסקנת הסוגיא, ורבנן פליגי על רבי דאין יום הכיפורים מכפר בלא תשובה ע"ש. וקשה דגם לרבי אותן השלש אין יום הכיפורים מכפר, א"כ כיון דהמשנה מייירי בלא תשובה, אמאי לא פרט במשנה דמכפר על כולם חוץ מאותם השלש, ומלשון המשנה נראה דעל כל עצירות מכפר והיה לר' לפרט חוץ מאלו ג"כ.

ועוד קשה לי, הן זה אמר דרבי סובר דיום הכיפורים מכפר, דאמר בפירוש יום הכיפורים מכפר על שאין שבים, דדורש מקרא, מ"מ עד כאן לא שמעינן לרבי אלא עילומי של יום, דעילומי של יום ג"כ מכפר אף בלא שער המשתלח, כמטאיר בסוגיא וציומא ע"ש, א"כ סובר דגזירת הכתוב היא דכפרה של יום הכיפורים אינה לריכה תשובה, ונפקא ליה מהאי קרא הכרת סכרת וגו' דרך שלש עצירות איכא כרת אף אחר יום הכיפורים בלא תשובה, הא בכל העצירות אין כרת אחר יום הכיפורים, אבל שער המשתלח מנלן דרבי סובר דמכפר בלא תשובה, הא מקרא הוא וזה רשעים תועבה, וכמה פעמים בש"ס הקשה זה בפשיטות, והיאך יחלוק רבי על זה, ושעיר המשתלח הוא קרבן, ואינו מכפר לרשע מחמת זנה רשעים, אבל כפרה בלא קרבן יש שהוא מכפר אף על רשע דזה לא מיקרי זנה, כמו דרבנן סוברים דמיתה מכפרת על שאין שבים, ומ"מ בקרצנות שייך זנה רשעים, דאינו מטאיר דמכפר רק זנה היינו קרבן של רשעים תועבה, א"כ איך מוקי המשנה דמטאיר דשעיר מכפר דהו זנה רשעים ומכפר כרבי, דלמא רבי סובר דוקא יום הכיפורים, היינו עילומי של יום, כמו רבנן דסבירא להו דמיתה היא כפרה, ומ"מ קרבן אינו מכפר על רשע דמקרא מלא הוא דזבח רשעים הוא תועבה. וכן כתב רש"י ד"ה הא כתוב וכו', והיינו מכפר עליה קרבן יום הכיפורים, מציא רש"י מציא קרבן, כי בקרבן שייך זנה רשעים תועבה, אבל יום הכיפורים או שאר דברים יוכל לכפר אף בלא תשובה. א"כ רבי ג"כ לא יחלוק על מה דמפורש בקרא, והיאך מדמה הש"ס זנה היינו השעיר ליום הכיפורים. וכי מיתא מאי נפקא מינה הא שעיר הוא ביום הכיפורים, א"כ ממילא יום הכיפורים מכפר, זה אינו, דהא נפקא מינה כפי מה שכתבו החוס' לקמן בסוגיא זו [ד"ה דעבד] דיום הכיפורים אינו מכפר רק בסוף היום משתחשך ושעיר המשתלח מיד, א"כ אם מת לאחר שלוש קודם סוף יום הכיפורים, א"כ אין השעיר מכפר בלא תשובה, רק יום הכיפורים סבירא ליה לרבי דמכפר, ובמשנה מטאיר דשעיר מכפר, והיאך יחלוק רבי על קרא דזבח וכו', ומאי ראייה מיימי מיום הכיפורים לשעיר^(א).

ולר'א דברי החוס' שם בסוף הסוגיא ניחא, היינו כיון דאי אפשר לאוקמי המשנה כרבנן בשום אופן, דהם סבירא להו דיום הכיפורים אין מכפר בלא תשובה, א"כ גם בשעיר לא נתכפר מכל שכן דזבח רשעים וגו', על כן אוקמי כרבי דסבירא ליה יום הכיפורים מכפר אף לשאינן שבים, היינו עילומי של יום מכפר על כל עצירות בלא תשובה, והכפרה של יום היא כל היום מעלות השחר כל רגע מכפר, ואיכא מאן דאמר בירושלמי יומא פ"ח ה"ו, מ"ב ע"ב דסבירא ליה כן, אך כיון דיום מכפר למאי אינטריך השעיר כקושיא החוס', יש לומר דהשעיר אינטריך דגזירת הכתוב בלא אי אפשר בשעיר היום מכפר, כגון בזמן הזה, ובזמן שאפשר בשעיר אין היום מכפר אלא א"כ הקריט השעיר, ובלא הקריט אין היום מכפר כלל. וכן כתב שם בספר יפה מראה למאן דאית ליה כל היום מכפר, דאינטריך שער, היינו אם אפשר בשעיר אין היום מכפר כלל אם לא הקריט, רק אם הקריט שער כל היום מכפר היינו עילומי של יום, וכפרת היום עם השעיר מתלי תלי וקא, אם הקריט מכפר למפרע ואם לא הקריט והיה באפשר להקריט אינו מכפר כלל, וגם קמי שמיא

(כ) עיין לעיל הערה י"ב.

(כו) הרשב"א בשבועות הקשה כן, דרבי יוה"כ שמענו לו ולא שער המשתלח, ומחנני שער המשתלח קמני. ותירץ, דעיקר כפרתו של שער משום תקפו של יוה"כ הוא, ואף הוא מכפר לרבי על שאין שכן. והרשב"א שם כתב, דס"ל לרבי דובח רשעים תועבה אינו אלא בקרצנות של שאר ימות השנה ולא בשל יוה"כ, והא דאיכא כפרה בלא תשובה הוא רק עם הקרצנות, ולא בעיצומו של יום לכד.

(כג) עיין צפנת פענח ה"ל תשובה, ועיין דובח מישרים ח"א סי' כ"א.

(כד) לעיל באות כ"ח כתב רבינו שדע האמוראים בסוגיין דלא כרבנן דרבי, מרס"ל דבמיית כי אורחיה לא הויה ליה כפרה, ותמזה, היכי מצין למימר דהא דס"ל דבנהרג בב"ד אית ליה כפרה הוי כיון דס"ל כרבנן. ועיין לעיל בתחלת אות כ"ז דפשיטא ליה לרבינו כמש"כ בספר יפה מראה דאין חילוק בין מיתה כדרך כל אדם למיתה בלא עת.

גליה, א"כ אם מקריצין השעיר כל היום מכפר, והיינו עילומנו של יוסף^(ז) והנה גם נש"ס דין נראה דרבי סובר דכל היום מכפר, דאמר [בשבעות שס] במסקנא דלרבי כרת דיומא משכחת ליה כגון חנקתיה אומנא ומיה, והתוס' כתבו ללוא דוקא, כיון דסוף היום מכפר, ע"ש, והכרחם לזה דרבי סובר דסוף היום מכפר, דשעיר למאי אינטריך. ולפי מה שכתבתי וגם ציפה מראה מצוה כן, גמ' דין דדוקא, כי ידעו חכמי הש"ס דרבי סבירא ליה דכל היום מכפר, ושעיר אינטריך אם אין מקריצין שעיר אין היום מכפר. א"כ הכל נוח, דמוקמי כרבי דרבי סובר דכל היום מכפר היינו עילומנו של יוס, א"כ מכפר על שאין ששים ג"כ, דלא שייך וזה וגו' דעילומנו של יוס מכפר. על כן המשנה דמצוה דשעיר המשמלת מכפר, נקוט שעיר המשמלת כיון דהכפרה תליה בשעיר דממילא יוס הכיפורים מכפר, והמשנה מיירי שם מקריצות, על כן אמר שעיר המשמלת מכפר. על כן אחיז שפיר כרבי, וכיון דעילומנו של יוס מכפר לא שייך וזה וגו', אבל כרבנן לא נוכל לאוקמיה כיון דאין יוס הכיפורים מכפר נאין ששים דילפי מקרא, א"כ על כרחך שעיר אינו מכפר יותר דוצה וגו', וכרבי יוחא.

ולדעתנו דברי התוס' נ"ע כמה שמצוה דנכריה דרבי דסובר יוס הכיפורים מכפר היינו השעיר, ואחר כך מצאין יש מפרשים דיוס הכיפורים עילומנו מכפר, ובאמת דברי רבי אינו מצוה כלל רק יוס הכיפורים, וגם ציומא פ"ה ע"צ מצוה שם במשנה דיוס הכיפורים מכפר עם המשנה, ואמרין דלא כרבי, ומסקינן דיוס הכיפורים לא צ"ע משנה כו' ואינו מוזכר שם שעיר המשמלת, והיה יכול לומר דאם אין שם שעיר נריך תשובה ג"כ, אלא על כרחך דיוס הכיפורים עילומנו של יוס מכפר. וכן צברייתא [בשבעות שס] דרבי יליף מיוס כיפורים הוא, דמכפר אפילו לא התענה ככתוב בפרשת אמור [ויקרא כ"ג, כ"ח], ושם לא נזכר שעיר כלל, והיאך תסבך אדעתך דיוס הכיפורים אין עילומנו של יוס מכפר, ונדאי דברי ה"ש מפרשים עיקר. אך על קושיהם למה לי שעיר, ונריכיהו ליתן דיוס הכיפורים אינו מכפר עד שחשך, והש"ס דילן דנקיט חנקתיה וכו' לאו דוקא, באמת אין נריך לזה, דהתורה גזרה צעט שיכולים להקריב השעיר אין היום מכפר רק אם מקריצים השעיר, כדברי ה"פ מראה, ועלמה הסוגיא כהוגן, כי לדעתם דשעיר המשמלת מכפר בפני עילומנו, היאך יחלוק רבי על הפסוק וזה וגו' כאשר כתבנו למעלה. ומה שכתבתי הוא נכון ונראה לעניות דעתי, לולי דברי התוס'. ועיין בר"מ פ"ג מהלכות שגגות ה"ט כתב מי שצא לידו פסק עבירה דיוס הכיפורים אפילו עם חשכה פטור שכל היום מכפר, נראה מדבריו דסבירא ליה כהנא דכל היום מכפר ע"ש, ועיין בירושלמי ציומא שם.

[לא] ודק"ב כתב בפ"ה ה"ב כל ח"ל, שעיר המשמלת וכו' מכפר על כל עבירות הקלות והחמורות וכו' והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר אלא על הקלות, ומה הם הקלות עשה ולא תעשה, ומה הם החמורות כריתות ומיתות בית דין ושבעות שוא וכו'. וכבר חמה הכסף משנה, דבמקרא בשבעות כאלו מצוה להדיא דלרבי מכפר אפילו על החמורות בלא תשובה, ולרבנן אפילו על עשה אינו מכפר בלא תשובה, דעל כן מוקמי המשנה כרבי, וגם מנא ליה חילוק זה. ועיין בלחם משנה מה שכתב בזה, ועיין בספר סדר משנה ובתוספת יוס הכיפורים פ"ה ע"צ [סד"ה גם אבאר].

ואפשר לומר דהר"מ מסבירא דנפשיה ראה כן, כי הוא סובר כר' ישמעאל דארבעה חילוקי כפרה יש, וסובר דר' ישמעאל פליג על רבי ועל רבנן דהכא כמו שכתבתי לעיל [באות כ"ח] דגם על רבנן פליג, דרבנן סבירא דמיתה מכפרת על לא תעשה, ולר' ישמעאל נריך תשובה, והר"מ פוסק כן כמו שכתבנו שם דסבירא ליה אפילו הנהרגין על פי בית דין אין להם כפרה בלא תשובה, ועיין לעיל [שם] למה הר"מ פסק כר' ישמעאל ע"ש, וגם סובר הר"מ דכפרת יוס הכיפורים מכפרת כל היום כמו שכתבתי [סוף אות ל'], א"כ היה קשה ליה, לר' ישמעאל שעיר למה, ולא היה נוח צמירון היפה מראה דאי אין מקריצין שעיר אין יוס הכיפורים מכפר, על כן סברת הר"מ דשעיר מוסיף כפרה, א"כ בקלות צעשה ולא תעשה דלאחר תשובה סובר ר' ישמעאל דיוס הכיפורים מכפר, א"כ על כרחך מוסיף השעיר דאין נריך תשובה, דאי לא מאי מוסיף השעיר על כפרת היום, ובחמורות דאף בתשובה אין יוס הכיפורים מכפר מוסיף השעיר דמכפר בתשובה. ומאי דקשה על הקלות היאך מכפר בלא תשובה הא וזה וגו' כבר כתבנו [לעיל אות ד'] דנעשה לא שייך וזה רשעים וגו', וגם

כפרת השעיר
בזאת תשובה

בלא תעשה כמו שכתב הלחם משנה כאן פ"ה ה"ב דהקושיא מוצה רשעים היא רק על החמורות.

אך נ"ע, דידוע דרכו של רבינו דאין דרכו לכתוב מספרות עילומנו בכתם, וכותב יראה לי. גם זה דחוק דנדאי בלא תעשה שלוקין ג"כ הו' רשע ואיקרי ג"כ וזה רשעים וגו', והר"מ כלל כאן בקלות אף חייב לאין שלוקין כמו שכתב הכסף משנה. וגם היה לו להוסיף כפרה בחייב כריתות ג"כ, אך זה אין קושיא וקל להבין. אך מה שהקשיתי לעיל קשה, וגם האחרונים לא הירו למאונן, ועוד חזון למועד צעוהש"י.

[לב] וכל חילוקי הכפרות הללו הם דוקא בעצירות שצ"ח אדם למקום צריך הוא, אבל עצירות שצ"ח אדם לחצרו אינו מתכפר לו עד שיחזיר לו הממון שגזל ממנו, וג"כ יפייס אותו על הנזק שציערו. ואפילו לא חטא כנגדו רק בנזק שציערו, אינו מתכפר לו רק אם פייסו. וזה מצוה במשנה ציומא פ"ה ע"צ להדיא עצירות שצ"ח אדם לחצרו אין יוס הכיפורים מכפר עד שירצה וכו', וכן מצוה בר"מ כאן פ"ב ה"ט, אין התשובה ולא יוס הכיפורים מכפרין אלא וכו' אבל עצירות שצ"ח אדם לחצרו כו', וכן כתב הרב המחבר. ואם החזיר הגזילה ופייס חצירו, מ"מ נריך להחזירות ולעשות תשובה לפני השי"ת, כמצוה בר"מ כאן פ"ה ה"א. כי שחיס רעות עושה אם חוטא לחצירו, דעושה לחצירו וגם המרה פי אלוקי ית', על כן נריך לתשובה כאן, אך התשובה אינה מועלת כל זמן שהחטא שחטא לחצירו לא נתקן. ונראה דכל זמן שלא ריפה את חצירו אף חלק שמים לא נמחל לו, דלא מהני כלל תשובה כל זמן שיש צדו החטא שחטא לחצירו, רק לאחר שנפייס מחצירו נריך תשובה לחלק השמים.

דיבריה ריזו, עד כמה נריך לרלות את חצירו, ואם הוא רבו, עיין בר"מ כאן פ"ב ה"ט-י"א, ובשו"ע אור"ח בהלכות יוס הכיפורים סי' תר"ו ס"א-ב. ונראה מלשון הר"מ שצ"ח הוא נריך לילך כמה פעמים עד שימחול. וכל זמן שלא מחל מעבד הכפרה, אף על גב דהוא אוסד דתצדו חליה, וגם אם גזל ממנו אע"פ דהוא אלוס כגון דאין לו להחזיר, מ"מ לא נתכפר לו. ומ"מ אפשר לענין זה דלא נתכפר לו, אבל מ"מ הוא נדיק, כגון בקידוש אשה על מנת שהוא נדיק, ואין הכפרה תליה אם הוא נדיק וכו' כמו שכתבתי לעיל [אות א'] דחמורות אע"פ שאין התשובה מועילה כלל לכפרה מ"מ הרי זה נדיק גמור, ועיין צמית שמואל אה"ע סי' ל"ח סק"ה.

ובר"א אף דהמשנה נקיט דאין יוס הכיפורים מכפר, וכן הר"מ נקיט תשובה ויוס הכיפורים, והרב המחבר נקיט תשובה, מ"מ נראה דאף מיתה, אף לרבנן דסבירא ליה מיתה מכפרת בלי תשובה, מ"מ בעצירות שצ"ח אדם לחצרו אפילו מיתה אינה מכפרת, כמו לרבי דסבירא ליה יוס הכיפורים מכפר אפילו בלא תשובה ומיתה אינה מכפרת, כמו שכתבתי לעיל [אות כ"ו], ומ"מ סבירא ליה דיוס הכיפורים אינו מכפר צ"ח אדם לחצרו כמו שצוהר במשנה דיומא, והמשנה אחיז אף כרבי כמצוה שם, הוא הדין לרבנן מיתה אינה מכפרת צ"ח אדם לחצרו, ומכל שכן לתנא ר' ישמעאל בארבעה חילוקי כפרה. ואם אחר מיתה מחל לו חצירו, מ"מ כיון דהמיתה לא היתה מכפרת לו, צעל כרחו יקבל עונשו, כי אין כפרה למתים, אף אפשר מקילין עונשו, וצריך הידע.

ואם אחד גזל מהרבה צ"ח אדם, והשיב לאחד מהם וריצה אותו ושם בתשובה, נראה דאין מתכפר לו אף על זה ששם דשם גזל חד הוא, והרי זה טובל ושרץ צידו, מה לי זה ומה לי זה. וכן ראה ממה שצוהר בר"מ כאן פ"ב ה"א הסוטה לחצירו ומת כו' ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים, לא היה יודע לו יורשים ייחטו צמית דין יתודה ע"ש. מצוה דהחזרה ליורשים או למת דין מעבד הודיו, אף שהממון שייך עתה להיורשים ולא להגזול המת רק ממון יורשים הוא, מ"מ מעבד הכפרה דעון גזל צידו מהיורשים כל זמן שלא החזיר, א"כ הוא הדין אחר. אע"פ שיש לחלק קצת צ"ח יורשים לאחר, מ"מ הסבירא נוחתה כן.

[לג] גם נראה לי לפי מה שכתב הר"ן בפרק יוס הכיפורים [ד' ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה גרסי' בגמרא] דעבירת הרבה לאוים חמורה מאיסור סקילה גבי חילול שבת ע"ש, הכי נמי אפשר אם עבר עבירה של לאו הרבה פעמים חמור כמו כריתות ומיתות בית דין ואין מועיל תשובה ויוס הכיפורים, גם אם עבר עבירה שיש בה כמה לאוין, עיין בשער המלך פ"ד ממאכלות אסורות ה"ו גבי כהן ונדיר, דכתב כן על פי סברת הר"ן הנזכר לעיל, א"כ לענין תשובה ג"כ חמור, ועל כל פנים אינו קיל, ובאחי רק לעורר.

[לד] ודק"ה מזהו זו נוהגת בכל אישי ישראל חזן מחרש שוטה וקטן

כיון אדם
לחצירו

הרצו

אם מיתה
נכפרת

גזל מאנשים
רבים

הרגיל
בעבירה
חמורה

המצוה

תשובה
מאברה

ככל המצוות. ואם תשובה נהגת צנני נח, ראיתי בספרי דרושים שהאריכו בה, ויש שכתבו שאין מועילה תשובה, ועל תשובה ניהו 'יונה ג', 'ו' תירצו, ואין כאן מקומו. ובדרוש לשבת שובה פלפלתי בזה.

נראה לי הא דתשובה לחוד אינה מועילה בחמורות, היינו תשובה מיראה, דאין זו תשובה גמורה, אבל תשובה מאהבה דזוונות נעשו לו כזכות [יומא פ"ו ע"ג], א"כ אפילו על החמורות מועילת, כיון דנעשין כזכות א"כ למפרע הוו להו מנאות. ובדרוש בארתי, ועוד חזון למועד צעזע"י. ויש עוד להאריך, והסס יתבאר ישימי מהשמים אליו מאהבה אמן.

מצוה ששה,

מצות סוטה שיביאה הבעל אל הכהן ויעשה לה כמשפט הכתוב

(א) להביא האשה הסוטה אל הכהן שיעשה לה וכו'. דיני מנהו זו הס' נר"מ בהלכות סוטה. ולבאר כל הדינים נריך אריכות גדולה, וכבר האריך המשנה למלך בהרבה ענינים, ואכתוב בקיצור דרכי צעזע"ת.

המקנא לאשמו צפני שני עדים, היינו דאמר לה צפני עדים כשרים אל חסמרי עם איש פלוני, אפילו אביה או אחיה, דאין איסור יחוד צאצ או צאצ כמבואר בפ"ב מאיסורי ביאה ה"א, מ"מ אם קינא לה היא קיניו. וכן עם גוי או

בספרי
שאינה יחיד

עבד, או שחוקי היינו איש שאינו מתקשה, אף על פי דאין חייבים מיתה על ביאה כזו כמבואר בר"מ פ"א מאיסורי ביאה ה"א, מ"מ נאסרה על בעלה אם צא עליה, ומקנין על ידו. ואם אחר הקינוי נסתרה עם זה שקינא לה והיא אומרת שלא נטמאת, אסורה לבעלה לעולם עד שתסתה מי המרים, ובזמן המקדש היה הבעל משקה אותה מי המרים לצדוק אותה כמו שכתבתי. ואפילו קינא לה משני אנשים כאחד שאמר לה אל תסתרי עם פלוני ופלוני, ונקתרה עם שניהם כאחד, אף דג"כ ליכא איסור יחוד, מ"מ היכא שקינא לה היא קיניו, ואם נסתרה אח"כ עם שניהם כאחד, הרי זו שותה, ואם נסתרה עם אחד מהם ג"כ שותה, כיון דקפיד על שנים מכל שכן על אחד. ואם אמר אל תסתרי עם אחד ונקתרה עם שנים, אין זו סתירה, דעל שנים לא קפיד. ועיין במשנה למלך כאן פ"א ה"ג כמה שפלפל בדינים אלו באר"י וכו' ובשנים, ע"ש.

ואינה סתירה רק אם שהתה עמו כדי טומאת, שהוא כדי ללנות ביאה ולגמעה, ובפחות מזה לא, דודאי לא נטמאת. ונראה דאף אם קינא לה משנים כאחד, ונקתרה עמהם ושהתה כדי שיעור טומאת מאחד, ג"כ שותה, אף דהתשד הוא רק על אחד, נחשדת על אחד ג"כ שותה, כן נראה פשוט. וכן נראה מהר"מ שם דכתב גבי שניהם ג"כ שהתה כדי טומאת, נראה דאף כדי טומאת אחד, וזה פשוט. ומכל שכן אם שהתה כדי טומאת משניהם, דיכול להיות דנטמאת משניהם, שותה. ודין זה הוא מהירושלמי סוטה פ"א ה"ב ג' ע"א] כמו שכתב הכסף משנה שם.

[ב] וכל אשה ששותה, כל זמן שלא שתה אסורה לבעלה. וכן אם נתגרשה מבעלה או מת, אסורה לבעול ג"כ, היינו הנחשד, דדרשין במוטה כ"ח ע"א, ונטמאה וגו' [במדבר ה', י"ד—ט"ו] אחד לבעל ואחד לבעול וכו'. וכן יש כמה נשים שאינן שותות, וכיון דאינה נדקת נאסרה על הבעל ועל הבעול, כמו שכתבתי בפ"ד. והנה מבואר כמה פעמים בש"ס [סוטה שס], דסוטה עשה הכתוב הספק כודאי, ואסורה כודאי על שניהם לא מטעם ספק, ועיין בחומ' סוטה שם ד"ה מה מ"ל היא וכו'.

ונראה לי דדין זה שכתבתי [לעיל אות א'], אם נסתרה עם שנים ולא

נטמאה
ולא שותה—
אסורה

נסתרה עם
שנים—אסורה

מצוה ששה

מצות סוטה שיביאה הבעל אל הכהן ויעשה לה כמשפט הכתוב

(א) להביא האשה הסוטה אל הכהן שיעשה לה כמשפט הכתוב עליה בפרשה. וענין הסוטה מפורש הוא בכתוב שהיא האשה שקינא בה בעלה, וכבר פירשו זכרונם לברכה [שבת ק"ד ע"ב] מאי לשון סוטה כלומר סתת דא מבעלה, כי רוב הקנאות יבואו בסיבת פריצות האשה, ולכן תקרא סוטה מבעלה מכיון שקינא בה. והכתוב המורה על מצוה זו הוא [במדבר ה', י"ב] איש איש כי תשטה אשתו וגו' והביא האיש את אשתו אל הכהן.

ששה. ששד. נשא עשה ג'. רמב"ם עשיר רכ"ג. הלכות סוטה. סמ"ג עש"י כ"ו. שר"ע אהר"י ק"א, קע"ח. א. בדפוסים ישנים שם, בטעם קריאת שם בן סטדא, קאמר בגמ' דסטדא שם אמו, ומקשי, אמו מרים מגדלא שער נשיא הוא, ומשני כדאמרי בפומבדיתא סתת דא מבעלה. והוא מחסרונות השי"ס שנשמטו עיי הצנור, ובדפוסים שלנו ליתא. נכתב בפנים עפ"י כתי"י וחסרונות השי"ס. ובדיו וכת"י אחרים: סתת מן בעלה.

שהתה כדי טומאת שניהם רק כדי טומאת אחד, נהי דלבעלה אסורה ככל ספק סוטה, מ"מ להנחשדים אינה אסורה אלא מטעם ספק. והטעם, דמבואר כמה פעמים, בחומ' נדה ובחומ' נזיר, הא דילפינן מטעמה לכל החורה דספק טומאה נרשית היחיד ספיקו טמא, היינו בדבר שיכול להיות, כמו סוטה דאפשר שנטמאת, אבל שני נזירים שזוהרה טומאה צנייהם ואחד נטמא ולא השני, אך אין אנו יודעים מי נטמא, מביאים קרבן טומאה וקרבן טהרה מספק, ולא אמרינן ספק נרשית היחיד טמא ודאי ויהיו מביאין כל אחד רק קרבן טומאה, כיון דעל כל פנים אחד מהם ודאי טהור רק לא ידעינן מי הוא, אינו רק ספק ולא ודאי, עיין בחומ' צנור פרק שני נזירים נ"ו ע"א ד"ה באומר ונדה צ' ע"א ד"ה ואלל. א"כ הכא נמי כיון דאחד כודאי לא צא עליה, דלא שהתה רק כדי טומאת אחד, א"כ נגד הבעלים היא ליה ספק טומאה נרשית היחיד דאינו יכול להיות, דאחד ודאי טהור, א"כ לגבי הבעלים היא ליה רק ספק טומאה.

ונפקא מינה נמי, דהנה מה שאסרה התורה ספק כודאי, דהיינו אילו לא היה רק ספק, אם הבעל נשאה והוא אומר שלא נטמאה, כודאי אין מוסיאין אותה מיד הבעל, כי כל דבר שהוא ספק איסור, למי שידוע צבירור שמומר, מותר היודע בדבר זה כיון שהוא יודע, כמו

שמבואר בכתובות כ"ב ע"ב, שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת, אם נישאת לא תאל, כגון אם נישאת לאחד מעדיה והיא אומרת כרי, כיון דאסורה מספק, ולמי שידוע צביר אין ספק, לא נוכל להוסיא ממנו, והוא הדין בכל מאכלות אסורות הדין כך. וגדולה מזו, דעת הרשב"א [קידושין ס"ו ע"א ד"ה מאין אפילו חזקה לא מהני נגד מי שידוע, ועיין בספר פני יהושע בכתובות שם ד"ה ועדיין]. אך במוטה אף על פי שהבעל והאשה אומרים שלא נטמאה, מ"מ כמו שאסורה לבעלה אסורה לבעול, אף דהם יודעים שטהורה היא, מ"מ הכתוב עשה כודאי, א"כ היא כודאי איסור ולא מהני אפילו חזקה טהרה כמו שמבואר בחומ' נדה שם, הכל מהאי טעמא דגזירת הכתוב דכל זמן שלא נדקה צבירור הרי זו טומאה ודאי. א"כ דין זה דשנים, דלגבי הבעלים אין יכול להיות כודאי ולא היא רק טומאת ספק, א"כ אם נשאה אחד ואומר דהיא לא טמאה, וכן אומרת האשה, כודאי אין מוסיאין אותה ממנו, כיון דהם ידעו צבירור. וכן אם מת הנחשד שנשאה ונישאת לנחשד השני, ג"כ אין מוסיאין, כיון שהיא אומרת שטהורה. ולא שייך לומר עכ"פ היא נטמאת, זה אינו, דאפשר דלא נטמאת כלל, רק נגד הבעל אסרה טהרה כודאי, וכן נגד בעול אחד, אבל בשנים שאין יכול להיות שנטמאה שניהם, אסורה להם רק מספק, ולמי שידוע הצירור אין שייך אצלו ספק כמו שכתבתי, כן נראה צביר. אך אם שהתה כדי טומאת שניהם, א"כ יכול להיות ששניהם טמאו אותה, אסורה על הבעלים כודאי ככל ספק סוטה, ולא מהני מה שהם אומרים שטהורה היא. ועיין באה"ע ס' י"א דהתלקח מחוקק סק"א כתב, דאם הבעל אינו רוצה להסקות את אשתו אחר קיניו וסתירה, אמאי אסורה על הבעול, כיון דלוחוס דהיא טהורה. ועי"ש צבית שמואל סק"ב שדחה דבריו, דמיכף נאסרת מגזירת הכתוב עי"ש. אך על כל פנים צבירור דין כיון דהוא רק ספק, כודאי אינה אסורה להם, ואפשר אף לנחמילה, על כל פנים אין איסור טהרה כלל, כיון דהם אומרים צבירור שטהורה היא, כן נראה צביר ופשוט. ועיין במשנה למלך כאן פ"ב ה"ב ד"ה כל אשה] שהשיג ג"כ על התלקח מחוקק.

(ד) עיין בפתחי תשובה בס' קצ"ח סק"ד שדקדק כן גם מלשון המשנה למלך, וכתב שכן משמע מלשון החת"ס בתשובה באה"ע ח"ב ס' צ"ו וק"ב, וכן פשיטא ליה להבית הלוי ח"ב ס' מ"ב אות ב'. ועי"ש בחת"ס שכתב דדוקא אם קינא לה שחשדה משניהם, אבל אם חושדה רק מאחד, אלא שמקפיד שלא תסתיר אתו אפילו כשפלוגי משמרה, אין בקינוי כלום, עיין לקמן הערה י"ב.

(ה) בבית הלוי ח"ב ס' מ"ב אות ג' פשיטא ליה דנאסרת על כל אלה שנסתרה עמם, דכללא הוא דכשם שאסורה לבעל אסורה לבעול.

(ט) כ"כ החיד"א במדבר קדמות אות ת' סי"ח בשם מפרשים. ועיין בהקדמת ספר נחל יצחק.

(א) היתר היחוד עם אח לא נזכר בר"מ שם. ועיין בחלקת מחוקק בית שמואל וביאור הגר"א ס' כ"ב ס"א, ובמשנה למלך פ"א מסוטה ה"ג.

(ב) עיין לקמן אות ל"ב.

(ג) כן כתב המשנה למלך שם בדעת הר"מ שמה שכתב ששותה הוא אע"פ שאין איסור יחוד בשנים. ועיין רמב"ן בנדה ה' ע"א ד"ה מכרי והרשב"א שם, שנקטו בפשיטות דלא הוויא סתירה, דהא אשה מתייחדת עם שני אנשים. ועיין במשנה למלך.